

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jan Minařík

Změna stran řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15.11.2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 135.381 znaků včetně mezer.

diplomant

V Praze dne 18.11.2019

Poděkování

Rád bych poděkoval panu doktoru Dvořákovi jako vedoucímu za všechny konzultace, doporučení týkající se zdrojů i odpovědi na veškeré dotazy, které při psaní práce vyvstaly, dále pak paní profesorce Winterové za konzultaci poslední záchrany i pár dní před odevzdáním samotné práce a v neposlední řadě celé rodině za pochopení během psaní i nekonečné dotazy, kolik již mám napsaných stran, které sloužily jako neocenitelná motivace.

Obsah

1	Úvod	1
2	Vztah hmotného a procesního práva z hlediska účastenství	3
2.1	Formální pojetí účastenství.....	4
2.2	Věcná legitimace	5
2.3	Procesní legitimace	6
3	Přistoupení účastníka.....	8
3.1	Současná úprava přistoupení účastníka	8
3.1.1	Riziko zneužití přistoupení účastníka	11
3.2	Přistoupení účastníka v ČŘS 1895	12
3.2.1	Výjimečná vedlejší intervence	12
3.3	Přistoupení účastníka v OSŘ 1950	14
3.4	Přistoupení účastníka v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav	14
3.5	Přistoupení účastníka ve věcném záměru nového ČŘS	16
3.6	Zhodnocení úpravy přistoupení účastníka	17
4	Záměna účastníka	19
4.1	Současná úprava záměny účastníka.....	19
4.2	Záměna účastníka v ČŘS z roku 1895	20
4.2.1	Pravidelná vedlejší intervence	21
4.2.2	Pojmenování auktora	22
4.3	Záměna účastníka v OSŘ 1950.....	23
4.4	Záměna účastníka v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav	24
4.5	Záměna účastníka ve věcném záměru nového ČŘS.....	25
4.6	Zhodnocení úpravy záměny účastníka.....	26
5	Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi	28
5.1	Současná úprava procesního nástupnictví při univerzální sukcesi.....	28
5.1.1	Specifika procesního nástupnictví při univerzální sukcesi fyzických osob ..	30
5.1.2	Specifika procesního nástupnictví při univerzální sukcesi právnických osob	31
5.2	Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v ČŘS 1895.....	32
5.3	Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v OSŘ 1950	34
5.4	Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav	35
5.5	Univerzální sukcese ve věcném záměru nového ČŘS	37
5.6	Zhodnocení úpravy procesního nástupnictví při univerzální sukcesi.....	38
6	Procesní nástupnictví při singulární sukcesi	40

6.1	Současná úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi.....	40
6.2	Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi v ČRS 1895.....	44
6.3	Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi v OSŘ 1950.....	45
6.4	Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav.....	47
6.5	Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi ve věcném návrhu nového ČRS	49
6.6	Zhodnocení úpravy procesního nástupnictví při singulární sukcesi.....	50
7	Srovnání s právní úpravou Francie	52
7.1	Stručný přehled současné úpravy občanského práva procesního ve Francii.....	52
7.2	Úprava institutů spojených se změnou stran řízení ve Francii	54
7.2.1	Přistoupení a záměna účastníka	54
7.2.2	Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi	54
7.2.3	Procesní nástupnictví při singulární sukcesi	55
7.2.4	Intervence.....	55
7.3	Shrnutí francouzské úpravy a vhodnost jejího převzetí	56
8	Závěr	57
	Seznam použitých zkratk.....	60
	Seznam použité literatury.....	61

1 Úvod

Sporné řízení nemůže existovat bez stran. Je tudíž třeba, aby jak na počátku, tak na jeho konci stály dvě sporné strany, o jejichž právních nárocích má soud za úkol rozhodnout. Český právní řád nicméně obsahuje hned několik institutů, v jejichž důsledku může dojít k situaci, že strany, které byly uvedeny v žalobě, se budou lišit od těch, jichž se bude týkat konečné rozhodnutí. S ohledem na to, že strany samotné jsou esenciálním prvkem řízení, je třeba i těmto institutům věnovat mimořádnou pozornost.

Vzhledem k tomu, o jak zásadní otázku se jedná, je zarážející, že některé její aspekty nejsou v současné právní úpravě ani po více než 100 letech vývoje stále uspokojivě vyřešeny a kupříkladu otázka singulární sukcese, jejíž úprava se nachází v později přidaném § 107a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen OSŘ), je dodnes zdrojem kritických diskuzí mnoha odborníků na občanské právo. V souvislosti s přípravami nové kodifikace se navíc otevírá možnost upravit nejen tento, ale i všechny ostatní instituty mající za následek změnu stran řízení koncepčně, na rozdíl od současného stavu, který je výsledkem mnohých novelizací¹ soudního řádu původem z roku 1963.

Vzhledem ke všem výše zmíněným okolnostem se tedy jedná o téma, jehož zkoumání je i v současnosti zajímavé a žádoucí. Pod pojem “změna stran řízení“ lze zahrnout hned několik institutů a cílem této práce je nejprve vysvětlit základní pojmy, jejichž porozumění je zásadní pro pochopení podstaty a rozdílů mezi nimi. V následujících kapitolách se pak práce postupně zaměří na každý jednotlivý institut zvlášť, prozkoumá historický vývoj jeho úpravy od roku 1895² až do současnosti, ale i možnou úpravu budoucí, vycházející z aktuálního věcného záměru nového civilního řádu soudního (dále jen ČŘS). Na konci každé z kapitol pak bude následovat zhodnocení současné právní úpravy a případné návrhy *de lege ferenda*. Práci následně uzavře pohled na obdobnou úpravu popisovaných institutů v právu francouzském.

¹ Např. zákon č. 30/2000 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

² Myšleno od zákona č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)

V možnostech rozsahu této práce bohužel není věnovat se problematice změn stran ve všech typech řízení jako například insolvenčního či řízeních nesporných a zaměří se proto pouze na otázky spojené s řízením sporným, a tedy úpravu obsaženou v OSŘ.

2 Vztah hmotného a procesního práva z hlediska účastenství

Otázka vztahu mezi občanským právem hmotným a procesním je jednou z těch, které právní teorie řeší již desítky let a odpověď na ni se během té doby poměrně podstatně měnila. Rané úvahy, že právo procesní je pouhým pokračováním práva hmotného však již dnes byly překonány a současným konsenzem je, že právo hmotné a procesní jsou samostatnými právními oblastmi, kdy každé má svá vlastní pravidla i terminologii. Tento názor podporuje jednak odborná veřejnost, kdy například Zoulík v učebnici občanského práva procesního konstatuje, že: „*Hmotné právo a proces jsou samostatné právní fenomény. Vycházejí sice ze stejných principů, ale představují dvě oblasti, které mají každá svá charakteristická specifika.*“³ A s takovým názorem souhlasí i judikatura, kdy přímo Ústavní soud jasně stanoví: „*Hmotné a procesní právo mají samostatné a také rovnocenné postavení.*“⁴

Ostatně praktickou ukázkou oddělení obou odvětví od sebe nabízí samotný český právní řád, kdy občanské právo hmotné prošlo před již několika lety rekonstrukcí v podobě zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen OZ), zatímco občanské právo procesní se zatím stále musí spokojit pouze s novelizacemi OSŘ z roku 1963. Tento stav však nezpůsobuje žádné zásadní problémy a kupříkladu skutečnost, že OSŘ stále ještě pracuje s pojmem „právní úkon“, zatímco OZ již od jeho užívání upustil a nahradil ho pojmem „právní jednání“ není žádnou překážkou pro fungování soudnictví stejně jako v době, kdy byla tato terminologie mezi tehdejšími kodexy sjednocena.

Výše zmíněné závěry si však rozhodně není možné vykládat tak, že by snad právo procesní a hmotné nebyly navzájem propojené. Obě tyto právní odvětví totiž neexistují v jakémsi právním vakuu a vzhledem k jejich smyslu je jasné, že jedno bez druhého by nemohla plnit svůj účel. Subjektivní hmotná práva by neměla žádnou hodnotu, pokud by se jich oprávněné osoby neměly kde dovolat a naopak, pokud cílem práva procesního je poskytovat subjektivním hmotným právům ochranu, ztratilo by toto bez práva hmotného důvod své existence. Obě oblasti jsou tudíž dle Macura propojeny soustavou tzv. funkčních vazeb, skrz něž se navzájem ovlivňují právě proto, že naplnění účelu jednoho

³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. s. 36. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1999, sp. zn. I.ÚS 531/98, publikován pod č. N 171/16 SbNU 249

je závislé na fungování druhého.⁵ Lze se proto setkat kupříkladu se situací, kdy u způsobilosti být účastníkem řízení OSŘ v § 19 uvádí, že: „*Způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má právní osobnost...*“, čímž odkazuje na úpravu právní osobnosti, kterou ovšem nalezneme v OZ v § 15 a následujících. Tento odkaz má přitom za sebou jednoduchou logickou úvahu, že osoba, která může nabýt určité subjektivní hmotné právo by měla také mít kapacitu účastnit se řízení, které má za cíl takové právo ochránit a nedávalo by tudíž smysl tuto definici vytvářet odděleně a odlišně od práva hmotného.

A právě pochopení tohoto oddělení obou celků, jež jsou ale zároveň součástí stejného právního řádu, mají mezi sebou množství funkčních vazeb a k naplnění svých účelů se navzájem potřebují, je důležité pro definici následujících pojmů, které jsou naopak zásadní pro konstrukci jednotlivých institutů spadajících pod pojem změna stran řízení a kterým se bude práce věnovat v dalších kapitolách.

2.1 Formální pojetí účastenství

Další příklad oddělení občanského práva procesního od hmotného lze najít i v definici účastníků (nebo taktéž stran⁶) řízení, která se nachází v § 90 OSŘ a zní: „*Účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný.*“ Zákonodárce zde užil takzvané formální pojetí účastenství⁷, kdy se jedná o čistě procesněprávní vztah bez jakékoliv vazby na právo hmotné. Stranou žalující se tak osoba stává podáním žaloby bez ohledu na to, zda jí tvrzený nárok skutečně náleží. Nezáleží tedy na skutečném stavu věci a žalobce ani nemusí soudu předem nic takového dokazovat, aby jeho žaloba mohla být úspěšně projednána. Stejně tak žalovaný se jím stane tím, že je za něj v žalobě označen a ani jeho případný nesouhlas a tvrzení, že příslušnou povinnost podle hmotného práva nemá, nebude mít na přípustnost projednání žádný vliv. Vzhledem k tomu, že účastenství je založeno čistě na vůli žalobce, není ničím neobvyklým, že mezi stranami sice vznikne vztah procesněprávní, ale vztah hmotněprávní mezi nimi neexistuje a potenciálně ani nikdy neexistoval.⁸

⁵ MACUR, Josef. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 54.

⁶ což je označení, kterého se tato práce bude držet

⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta; JURÁŠ, Marek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. s. 44. ISBN 978-80-87576-78-6.

⁸ § 90 Účastníci. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

Výše zmíněná situace může na první pohled působit poněkud paradoxně, je ovšem nutné si uvědomit, že takto široce pojatá definice účastenství stranám zajistí pouze možnost projednání jejich sporu před soudem, nepředjímá však nijak úspěch žaloby samotné. Pro příklad je možno uvést situaci, kdy by se na soud se žalobou obracel domnělý věřitel vůči dlužníku a v případě prvním mezi stranami hmotněprávní vztah existoval (tedy žalobce by skutečně byl věřitelem a žalovaný dlužníkem), zatímco v případě druhém ne. U obou by mezi stranami sice vznikl podáním žaloby procesněprávní vztah a obě by byly následně u soudu projednány, zásadní rozdíl by však nastal u posuzování tvrzeného nároku. V prvním případě by totiž výsledkem řízení byl úspěch žalobce ve věci, kdežto případ druhý by skončil zamítnutím žaloby.

Formální pojetí účastenství tak dává možnost domáhat se ochrany subjektivních práv co nejširšímu okruhu osob, nepresumuje však v žádném případě úspěch či neúspěch ve věci. Ten totiž záleží na dvou faktorech, kterými jsou aktivní a pasivní věcná legitimace stran, případně ve výjimečných situacích pak legitimace procesní.

2.2 Věcná legitimace

Jestliže účastenství se zabývá otázkou, kdo bude subjektem vztahů procesněprávních, věcná legitimace řeší, zda jsou mezi stranami také vztahy hmotněprávní. Věcná legitimace se dělí na aktivní a pasivní dle toho, zda se hmotněprávní vztahy dotýkají žalobce či žalovaného. Pouze aktivně věcně legitimovanému žalobci tedy svědčí tvrzené subjektivní právo, jehož ochrany se před soudem domáhá a stejně tak jedině pasivně věcně legitimovaný žalovaný je nositelem odpovídající povinnosti. Jak aktivní, tak pasivní věcná legitimace jsou předmětem dokazování ve sporu⁹ a pro úspěch je třeba, aby byla věcná legitimace dokázána u obou stran.

Za situace, kdy by žalobce nebyl aktivně věcně legitimován, nemohla by jeho žaloba týkající se domnělého subjektivního práva, které mu však ve skutečnosti nenáleží, být úspěšná nikdy, byť k jejímu projednání i meritornímu rozhodnutí by došlo. Pokud aktivní věcná legitimace existuje, ale strana žalovaná pasivní věcnou legitimaci nemá, bude výsledkem takového řízení opět zamítnutí žaloby jako u předchozího případu a stejně tak dojde ke vzniku překážky věci rozhodnuté (překážky *rei iudicatae*). Taková překážka ale samozřejmě bude platit pouze mezi dvěma konkrétními stranami a žalobce tedy může

⁹ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 584. ISBN 978-80-7400-107-9.

ihned po zamítavém rozhodnutí podat žalobu novou, kde bude jako žalovaná správně uvedena osoba pasivně věcně legitimovaná a pokud se tuto skutečnost podaří u soudu prokázat, může ve věci uspět.

Lze tedy dojít k závěru, že věcnou legitimaci obou stran sporu tvrdí žalobce již samotným podáním žaloby a bez ohledu na pravdivost takového tvrzení následně dojde k jejímu projednání. Je pak nicméně na obou stranách, aby v řízení před soudem dokázaly, zda ona aktivní a pasivní legitimace existuje, a tudíž by žaloba měla šanci na úspěch (a v případě strany žalované naopak neexistenci alespoň jedné z nich pro její zamítnutí).

2.3 Procesní legitimace

Nutnost prokázání věcné legitimace pro potenciální úspěch ve sporu však není absolutní. Ve výjimečných případech předvídaných zákonem totiž institut aktivní legitimace doplňuje ještě tzv. legitimace procesní. I v případě absence hmotněprávního vztahu mezi stranami se pak strana žalující může domáhat subjektivního práva, které jí z hlediska práva hmotného nenáleží a taková žaloba nebude pro tento nedostatek zamítnuta.¹⁰

Typický příklad procesní legitimace se nachází v § 315 OSŘ, který v odst. 1 praví:

„(1) Nevyplatí-li dlužník povinného oprávněnému pohledávku podle § 314a odst. 2, popřípadě podle § 314c odst. 1 a 3, může oprávněný proti dlužníku povinného vlastním jménem podat návrh na výkon rozhodnutí, jestliže jej mohl podat povinný, jinak se domáhat vyplacení pohledávky v řízení podle části třetí, popřípadě v řízení podle zvláštního zákona. Nesmí však s dlužníkem povinného stran této pohledávky uzavřít na úkor povinného smír, ani prominout její zaplacení. Dlužník povinného si v takovém případě také nemůže započíst svou vlastní pohledávku, kterou má vůči oprávněnému.

(2) Neuplatní-li oprávněný včas u soudu, popřípadě u jiného orgánu pohledávku povinného vůči dlužníkovi povinného nebo neoznámí-li povinnému, že ji uplatňuje, odpovídá povinnému za škodu, která by mu tím popřípadě vznikla.“

¹⁰ DVOŘÁK, Bohumil. § 90 (Účastníci řízení). In: LAVICKÝ, Petr aj. *Občanský soudní řád: Praktický komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

Jedná se o tzv. poddlužnickou žalobu, kdy sice existuje hmotněprávní vztah mezi oprávněným a povinným a zároveň mezi povinným a jeho dlužníkem, mezi oprávněným a dlužníkem povinného však nikoliv. Přesto za splnění podmínky nesplacení přikázané pohledávky oprávněnému ze strany dlužníka povinného má oprávněný možnost se splacení takové pohledávky domáhat před soudem namísto něho. Navíc s ohledem na odst. 2 je takové uplatnění nejen možné, ale také žádoucí, aby oprávněný vyloučil vlastní odpovědnost za případně vzniklou škodu povinnému.

Podobná úprava užívající institutu procesní legitimace není v českém právním řádu ničím běžným, další příklady se nicméně nacházejí kupříkladu¹¹ v občanském zákoníku¹², zákoně č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)¹³ či v zákoně č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.¹⁴ Tento institut tedy nelze považovat za rovnocennou alternativu existující paralelně s legitimací věcnou. Ta totiž bude vždy základní podmínkou pro úspěch žaloby, kterou se soudy budou zabývat a pouze ve specifických případech, kde tak stanoví zákon a u kterých s takovou možností dopředu počítá, lze její absenci doplnit a nahradit legitimací procesní.¹⁵

¹¹ DVOŘÁK, Bohumil. § 90 (Účastníci řízení). In: LAVICKÝ, Petr aj. *Občanský soudní řád: Praktický komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

¹² § 1886

¹³ § 249 odst. 1

¹⁴ § 18 odst. 1

¹⁵ Procesní legitimace. In: HURDÍK, Jan, Eva DOBROVOLNÁ a Jiří VALDHANS. *Dny práva 2015 - Část VIII.: Systémové otázky soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 31. ISBN 978-80-210-8199-4.

3 Přistoupení účastníka

Prvním konkrétním institutem, kterému se bude práce věnovat, je přistoupení účastníka. To má obecně za cíl napravit situaci, kdy jedné ze stran chybí věcná legitimace od počátku řízení, avšak tento nedostatek se dá napravit tím, že k jedné ze stran přistoupí další osoba či osoby. Avšak vzhledem k tomu, že obě původní strany v řízení zůstávají, je na místě si nejprve položit otázku, zda je i tento institut součástí pojmu změna stran řízení. Na toto autor práce odpovídá kladně. Původní strany totiž sice zůstanou a na jedné či obou pouze vznikne procesní společenství, avšak praktický důsledek je ten, že se přistoupením z jedné ze stran, u níž věcná legitimace chyběla, a tudíž z hlediska žalobce by vždy došlo k zamítnutí žaloby, stane strana věcně legitimovaná, kdy žaloba bude mít šanci na úspěch. Tento rozdíl, kdy se z jistého zamítavého rozhodnutí změní stav na takový, kdy žalobce při dostatečném prokázání svého nároku bude mít možnost uspět, je tak změnou naprosto zásadní a je proto vhodné se tomuto institutu v rámci této práce nadále věnovat.

3.1 Současná úprava přistoupení účastníka

V aktuálním OSŘ se přistoupení účastníka věnuje § 92 odst. 1 a 3, systematickou se tedy jedná o první zákonem upravený institut spadající pod změnu stran řízení. Zmíněné odstavce zní následovně:

„(1) Na návrh žalobce může soud připustit, aby do řízení přistoupil další účastník. Souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má vystupovat na straně žalobce.

(...)

(3) Ustanovení odstavců 1 a 2 se nepoužije v případech uvedených v § 107a.“

První otázka, které se bude práce věnovat, je, v jakých případech lze tohoto institutu využít a kdy to naopak možné není. Zásadní přitom je, že přistoupení účastníka se vztahuje pouze na situace, kdy jedné ze stran chybí věcná legitimace, která ale absentuje již od počátku řízení. Jinými slovy jde tedy o případy, kdy žalobce pochybí při označování stran v žalobě a na jedné či obou chybí jistá osoba, bez níž bude vždy existovat nedostatek pasivní či aktivní věcné legitimace dané strany. Dřívější úvahy, zda pod toto ustanovení

spadají i případy singulární sukcese, byly vyjasněny v roce 2002, kdy novela¹⁶ zavedla pro takové případy zvláštní úpravu v § 107a a zároveň přidala odst. 3, který jasně stanoví, že odpověď na tuto otázku je negativní a v případě, že ke ztrátě věcné legitimace dojde až v průběhu řízení, je potřeba postupovat dle zvláštní úpravy pro případy singulární sukcese. Přistoupení nelze pochopitelně využít ani při pokusu obejít užití záměny účastníka, k tomu více v podkapitole 3.1.1.

Co se týče návrhu na přistoupení, může být podán pouze žalobcem, nikdy žalovaným nebo dokonce přímo soudem, jelikož taková úprava jako jediná odpovídá dispoziční zásadě, již se sporné řízení řídí. U vyžadovaných souhlasů je pak třeba kladné vyjádření pouze ze strany potenciálního dalšího žalobce, jelikož tím se nelze stát proti vlastní vůli. Naopak nový žalovaný stejně jako u podání původní žaloby souhlasit nemusí. Stejně je to u původního žalovaného, který při přistoupení zůstane v řízení a nebude tedy krácen na svém právu na rozhodnutí stejně, jako by tomu bylo v případě záměny. Taková úprava dává smysl ještě z jednoho důvodu, a to že vzhledem k tomu, že přistoupení ve svém důsledku vždy pomáhá žalobci, jelikož mu dovoluje napravit chybu, kterou učinil při podávání žaloby, v praxi by k situaci, že by původní žalovaný souhlasil, docházelo pouze velice sporadicky v případech, kdy by si byl původní žalovaný natolik jistý svým právem, že by preferoval co nejrychlejší rozhodnutí, které také co nejdříve vytvoří překážku *rei iudicatae*. Ta by samozřejmě vznikla i v případě, že by k přistoupení nedošlo a soud žalobu nakonec zamítl, ale platila by pouze mezi původními stranami, a tudíž by žalobce mohl obratem podat žalobu novou, kde budou již uvedeny obě strany správně. Nakonec posledním implicitně vyžadovaným souhlasem je ten soudu. Odst. 1 totiž uvádí „*může soud připustit*“, což znamená, že i při splnění všech vyžadovaných podmínek je ještě na jeho uvážení, zda návrh na přistoupení schválí, přičemž hlavním vodítkem pro něj bude procesní ekonomie, tedy zda takové přistoupení nezpůsobí neadekvátní průtahy v řízení.¹⁷ Vzhledem k tomu, že za nesouhlasu soudu však téměř jistě dojde ke zpětvzetí žaloby, případně pokračování ve sporu až do jeho konce, jímž bude zamítnutí, a v obou případech by celé dosavadní řízení přišlo vniveč a žalobce by ihned mohl podat žalobu novou, kde by celé řízení opět probíhalo od počátku, měl by soud s tímto svým oprávněním nakládat

¹⁶ zákon č. 30/2000 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

¹⁷ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 601. ISBN 978-80-7400-107-9.

velice střídě a v zásadě přistoupení za splnění ostatních zákonem vyžadovaných podmínek povolovat.

Návrh na přistoupení však může žalobce podat pouze během řízení v I. stupni, u odvolacího či dokonce dovolacího soudu již taková možnost není. O návrhu soud vždy rozhoduje usnesením, proti kterému je přípustné odvolání.¹⁸

V situaci, kdy soud k přistoupení svolí, vznikne na jedné či druhé straně takzvané procesní společenství, které může být buď samostatné¹⁹ či nerozlučné.²⁰ Podstatou samostatného společenství je, že každý ze společníků je nezávislý na ostatních, a tudíž i rozsudek se nemusí vztahovat na všechny zároveň. Naopak u nerozlučného společenství nelze rozhodnout pouze vůči jednomu společníku, jelikož jsou na sebe vázáni a rozhodnutí vůči jednomu se přímo dotkne ostatních. Typickým příkladem může být zrušení či vypořádání podílového spoluvlastnictví mezi 3 spoluvlastníky A, B a C. Za takové situace chce A zrušit podílové spoluvlastnictví, B se takovému kroku nebrání a je ochotný se mimosoudně domluvit a pouze C jakoukoliv dohodu odmítá. Pokud by A podal žalobu pouze proti C, který znemožňuje vyřešit situaci smírně, muselo by řízení vést k zamítavému rozsudku, jelikož by nastal nedostatek pasivní věcné legitimace na straně žalovaného. Žalovaným se totiž musí stát i B, byť u něj důvod pro řešení soudní cestou na první pohled není. Rozsudek, který A žádá, se však nemůže týkat pouze jeho a C, ale nutně musí zahrnovat i B a takový rozsudek by bez jeho účasti v řízení nemohl být vydán. Za takové situace tedy A nezbyvá než podat návrh na přistoupení B jako dalšího žalovaného a vzhledem k tomu, že souhlas B ani C nebude třeba, měl by soud takovému návrhu vyhovět. Jelikož podstata institutu přistoupení tkví v tom, že věcná legitimace jedné ze stran chybí právě proto, že pro vyhovění žalobě je třeba rozhodnout zároveň vůči všem společníkům a jakýkoliv nižší než plný počet nepostačuje, zatímco u společenství samostatného by se teoreticky o nárocích jednotlivých společníků mohla vést různá řízení vedle sebe, bude mít institut přistoupení účastníka vždy za následek vznik nerozlučného společenství u dané strany sporu.

¹⁸ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 602. ISBN 978-80-7400-107-9.

¹⁹ § 91 odst. 1 OSŘ

²⁰ § 91 odst. 2 OSŘ

Stav řízení v době přistoupení není pro nově přistoupiivšího závazný, jelikož řízení do doby přistoupení nemohl nijak ovlivňovat. Vzhledem k tomu, že bude v postavení nerozlučného společníka, se na něj však budou vztahovat procesní úkony ostatních společníků, které jsou i v jeho zájmu a u ostatních bude moci jejich účinky přijmout, pokud tak uzná za vhodné.²¹

3.1.1 Riziko zneužití přistoupení účastníka

Zvláštním případem, kdy by soud neměl přistoupení povolit, je snaha obcházet tímto institutem nutnost navržení záměny.²² Přistoupení totiž na rozdíl od záměny nevyžaduje souhlas původního žalovaného, který může mít zájem, aby došlo k rozhodnutí o vztahu mezi ním a původním žalobcem. Pokud by tak žalobce souhlas nezískal, případně by předjímal, že ho původní žalovaný neudělí, mohlo by docházet k situaci, že žalobce navrhne přistoupení namísto záměny s cílem následně buď vzít žalobu zpět proti původnímu žalovanému (ve snaze zaměnit žalovaného) nebo naopak za sebe s tím, že pokračovat v řízení bude pouze žalobce nový (ve snaze zaměnit žalobce). Soud by tedy vždy měl posuzovat, zda původnímu žalobci či žalovanému nechybí věcná legitimace od samého počátku absolutně, a tudíž ani v případě přistoupení by takový nedostatek nemohl být napraven. Ve chvíli, kdy žalobce i za takové situace žádá o přistoupení účastníka, neměl by ho tedy soud povolit, byť budou splněny ostatní podmínky § 92. Takové posouzení věcné legitimace je však problematické, jelikož soud sice z jedné strany musí posoudit, zda původní žalobce či žalovaný může být věcně legitimovaný, na straně druhé však otázka přesného určení věcné legitimace obou stran je obsahem řízení samotného a soud by tedy neměl svým rozhodnutím jakkoliv předjímat konečný výsledek sporu bez toho, aby obě strany měly možnost předložit všechny důkazy, vyjádřit se k nim a soud si tak mohl vytvořit kvalifikovaný názor. V tomto ohledu je proto třeba spíše zdrženlivosti a pokud z dosavadní situace nebude jasně vyplývat, že si je žalobce vědom absolutního nedostatku věcné legitimace své či žalovaného a je motivován pouze snahou vyhnout se souhlasu žalovaného se změnou, měl by soud dle názoru autora této práce hlubší posuzování nejasné situace ponechat do řízení samotného a přistoupení povolit. Takový

²¹ DVOŘÁK, Bohumil. § 92 (Přistoupení a záměna). In: LAVICKÝ, Petr aj. *Občanský soudní řád: Praktický komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 119/2006, publikováno pod číslem 1/2007 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

postup více odpovídá dispoziční zásadě s tím, že původní žalobce by pak případně měl k dispozici ještě obranu v souvislosti s potenciálním budoucím pokusem o zpětvzetí žaloby v souladu s § 96 odst. 3 OSŘ za situace, kdy by se ukázalo, že skutečně šlo pouze o pokus obejít záměny.

3.2 Přistoupení účastníka v ČRS 1895

Původem rakouský civilní řád soudní z roku 1895 (dále jen ČRS 1895), jehož tvůrcem byl Franz Klein, bez pochyb patří mezi nejzdařilejší kodifikace procesního práva v celé Evropě. Kupříkladu Zoulík na něm primárně vyzdvihoval²³ promítnutí moderních principů do všech institutů a dokonalé systematické uspořádání. O jeho kvalitách ostatně svědčí i to, že v našich zemích platil až do roku 1950 jen s dílčími novelami a ostatně i nová kodifikace občanského práva procesního, nad níž právě probíhá odborná diskuze, má tento kodex jako hlavní inspirační zdroj²⁴ a je proto možné, že se stane i základním kamenem civilního procesu v letech budoucích. Autor práce proto považuje právě tuto kodifikaci jako vhodný mezník, v němž je možno nalézt inspiraci a porovnat úpravu institutů, jimž se tato práce věnuje.

Přistoupení účastníka jako takové ČRS 1895 stejně jako záměnu, tedy instituty inspirované úpravou sovětskou, které se u nás objevily až po roce 1950, výslovně neupravoval. Při chybějící věcné legitimaci od počátku řízení tedy ve většině případů muselo dojít buďto ke zpětvzetí či zamítavému rozsudku. Přesto však tento kodex obsahoval jeden institut, který současný procesní řád nepřevzal, přesto se přistoupení účastníka podobal. Tímto institutem, který přiblíží následující podkapitola, byla výjimečná vedlejší intervence.

3.2.1 Výjimečná vedlejší intervence

Pod pojmem výjimečná vedlejší intervence se rozuměla situace, kdy osoba, která měla na výsledku řízení zájem, přistoupila k dané straně s cílem ji podporovat. Vedlejší intervence obecně není ovšem sama o sobě ničím neznámým, jelikož se nachází ve všech sledovaných úpravách. § 20 ČRS 1895 však dával takovému vedlejšímu interventovi,

²³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. s. 54. ISBN 978-80-7502-298-1.

²⁴ Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 32. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

jehož se výsledek řízení týkal přímo,²⁵ postavení společníka v rozepři dle § 14, konkrétně pak společníka nerozlučného. Prve zmiňovaný § 20 stanovil:

„Má-li rozsudek v rozepři vyneseny podle povahy sporného právního poměru nebo podle zákonného předpisu právní účinnost také na právní poměr intervenienta k odpůrci hlavní strany, přísluší intervenientu postavení společníka v rozepři (§ 14).“

Tento institut měl však oproti přistoupení účastníka tak, jak je známé z aktuálního OSŘ, několik podstatných rozdílů. První souvisel s tím, jak mohl tehdy vedlejší intervenient do řízení přistoupit, jelikož takový podnět nemohl přijít od sporných stran, ale pouze od intervenienta samotného, který se dobrovolně přihlásil soudu. Soud přitom takového intervenienta nemohl odmítnout, pokud alespoň jedna strana proti němu nepodala kdykoliv za řízení odpor. Pokud jedna či obě strany odporovaly přistoupení intervenienta, rozhodl o tomto soud, přičemž ale vstup mohl povolit i proti vůli obou stran, pokud naznal, že intervenient měl skutečně zájem na úspěchu žalobce či žalovaného.²⁶ V praxi tedy se souhlasem obou stran nebyl vyžadován souhlas soudu, a naopak při nesouhlasu alespoň jedné strany byl právě souhlas soudu tím jediným nutným. Navíc byť měl postavení nerozlučného společníka v rozepři, stále se jednalo pouze o vedlejšího intervenienta a Hora proto zdůrazňoval,²⁷ že musel přijmout stav řízení v době jeho přistoupení, což bylo dalším z rozdílů oproti současnému přistoupení účastníka.

Zároveň možnost výjimečné vedlejší intervence nebyla nikterak podmíněna jakoukoliv absencí věcné legitimace a intervenientova absence v řízení tak automaticky neznamenala neúspěch žaloby. Co víc, vzhledem k tomu, že se nestal stranou sporu, ale získal pouze její postavení, nemohl ani chybějící věcnou legitimaci jedné ze stran svým vstupem napravit. Byť tedy takový intervenient získal postavení nerozlučného společníka, a tedy oprávnění *de facto* totožné jako u aktuálního přistoupení účastníka, jak

²⁵ Hora jako příklad uváděl odkazovníka, který se bude chtít účastnit řízení o platnosti závěti, kdy nejde pouze o samotnou závěť, ale i o platnost odkazu, který by mu svědčil, viz HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 29. ISBN 978-80-7357-540-3.

²⁶ OTT, Emil, SPÁČIL, Jiří, ed. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 185. ISBN 978-80-7357-896-1.

²⁷ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 30. ISBN 978-80-7357-540-3.

proces, kterým bylo takového stavu dosahováno, tak důvody, které k tomu vedly, i jeho konečná pozice v řízení byly od institutu § 92 OSŘ značně odlišné.

3.3 Přistoupení účastníka v OSŘ 1950

V návaznosti na politické změny roku 1948 začala být i právní úprava ideově podřizována myšlence socialismu a inspiraci Sovětským svazem. V našich zemích se tento postup, kdy docházelo ke komplexní reformě takřka ve všech právních odvětvích a vznikaly nové, myšlenkám vládnoucího režimu odpovídající kodifikace, nazýval “právní dvoutletka“, neboť právě v období 2 let mezi roky 1948 a 1950 tyto zákony vznikaly. Jedním z výsledků tohoto období se stal i zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád, dále jen OSŘ 1950), který do civilního procesu vnesl mnohé změny. Dle Zoulíka²⁸ se jednalo primárně o myšlenku, že všechny typy civilního soudnictví se v základu řídí stejnými zásadami, z nichž vůdčí postavení měla zásada materiální pravdy, která na rozdíl od pravdy formální, která byla do té doby typická pro sporné řízení, dávala státu možnost do soudnictví právě ve jménu zjištění přesného a úplného skutkového stavu aktivně zasahovat.

Zatímco však záměnu účastníků tato kodifikace obsahovala v § 415 výslovně, v případě přistoupení účastníka docházelo pouze k jejímu dovozování z totožného ustanovení. Co se týče detailů, je tedy možné odkázat na detaily tehdejší úpravy záměny účastníka, která se nachází v sekci 4.3. Zachován však zůstal i institut výjimečné vedlejší intervence, který se nacházel v § 418 odst. 3, který ve spojení s § 414 odst. 1 vytvářel situaci shodnou jako v úpravě předchozí. I u této úpravy výjimečné vedlejší intervence navíc Rubeš opět podotýkal,²⁹ že vzhledem k tomu, že intervenient měl pouze postavení účastníka s oprávněními nerozlučného společníka, byť fakticky jím nebyl, a tudíž jemu přímo nemohl konečný rozsudek nic přisoudit ani ho k něčemu odsoudit, nemohla mít ani taková vedlejší intervence za následek odstranění nedostatku věcné legitimace.

3.4 Přistoupení účastníka v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav

Občanský soudní řád přijatý roku 1963, který vstoupil v platnost dne 1.4.1964 a po mnohých novelách je platný dodnes, na jedné straně zachoval hlavní ideje kodexu

²⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. s. 55. ISBN 978-80-7502-298-1.

²⁹ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957. s. 681.

předcházejícího, tedy jmenovitě hlavně jednotnost všech druhů civilního procesu a vůdčí princip materiální pravdy, na straně druhé se pokusil o určité zjednodušení a větší přístupnost pro řadové občany, výsledkem čehož byl o více než 300 § zkrácený text.³⁰

V oblasti změn účastníka však naopak došlo k rozšíření, jelikož zatímco OSŘ 1950 obsahoval výslovně pouze úpravu záměny, současný OSŘ blíže specifikoval i institut přistoupení, který se stejně jako dnes nacházel v § 92 odst. 3 vylučující jeho použití na případy singulární sukcese však tehdy ještě chyběl. Odst. 1 původně vypadal následovně:

„(1) Na návrh účastníka může soud připustit, aby do řízení přistoupil další účastník. Souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má vystupovat na straně navrhovatele.“

Na první pohled by mohlo užití slov „na návrh účastníka“ namísto současného „žalobce“, respektive v tehdejší terminologii „navrhovatele“, vyvolávat dojem rozšíření okruhu osob, které takový návrh mohou podat, i o žalobce. Rubeš však v komentáři tohoto zákona s takovým pohledem nesouhlasil³¹ s tím, že s ohledem na § 90 odst. 1 směl okruh účastníků určovat pouze žalobce a ani samotná důvodová zpráva k tomuto ustanovení nijak nezmiňovala, že by se v tomto případě mělo jednat o výjimku z onoho pravidla. Autor této práce s takovým zhodnocením souhlasí, jelikož opačný výklad by vzhledem k tomu, že § 92 nikde nezmiňuje vyžadování souhlasů původních stran, mohl vést k situaci, kdy by žalovaný za souhlasu soudu mohl vedle sebe vtáhnout do sporu dalšího žalovaného, byť by s tím žalobce nesouhlasil a byl ve výsledku nucen postupovat i proti novému žalovanému proti své vůli.

Přistoupení bylo i tehdy možné pouze před soudem I. stupně a vydávalo se o něm usnesení, proti kterému bylo možné podat odvolání. Lze tedy říci, že ve výsledku institut přistoupení odpovídal dnešnímu pojetí, byť se tehdy vztahoval i na řízení nesporná.

Chybějící odst. 3 však znamenal mezeru v právu, která mohla vést k úvaze, zda lze ustanovení o přistoupení a záměně použít i na případy procesního nástupnictví při singulární sukcesi, což již dnes možné není. Tato otázka se však sama o sobě nedotýkala

³⁰ Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 11. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

³¹ RUBEŠ, Josef aj. *Občanský soudní řád – Komentář, díl I.*, Praha: Orbis, 1970. s. 413.

samotného přistoupení účastníka, proto se práce této problematice více věnuje až právě v kapitole 6.

3.5 Přistoupení účastníka ve věcném záměru nového ČŘS

Zatímco občanské právo hmotné se své rekodifikace dočkalo již před několika lety, v případě práva procesního je situace o poznání pochmurnější. Platným je totiž stále OSŘ z roku 1963, který ovšem vznikl na zcela odlišných ideových základech, než jakými se řídí moderní procesualistika. Samozřejmě již neplatí v původní podobě a například se zásadou materiální pravdy ve sporném řízení či vůbec snahou o sjednocení úpravy všech typů řízení se v aktuální verzi kodexu nelze setkat, přesto však stojí za pováženou, že i v roce 2019 platí v našich zemích přes 100x novelizovaný zákon, který vznikl před více než 50 lety v dobách hlubokého socialismu v tak zásadním odvětví, jakým je občanské právo procesní. Diskuze o nápravě tohoto stavu se vedou již od pádu komunistického režimu, avšak teprve nedávno tyto snahy vykrytalizovaly v hmatatelný výsledek. Je jím věcný návrh nového civilního řádu soudního, který si za inspiraci vzal ČŘS 1895, který se více než 50 let užíval i v našich zemích a v Rakousku dokonce platí dodnes. Autoři samozřejmě nečerpají inspiraci z původního přes 100 let starého textu, ale z jeho modernizované verze, jež aktuálně platí právě v Rakousku a která již reflektuje vývoj v právní vědě od doby jeho původního vzniku.³² Byť se nad tímto věcným návrhem stále vedou vášnivé debaty a jeho přijetí v dohledné době je spíše nepravděpodobné, je stále tím nejbližším, co může naznačovat, jak bude u nás civilní proces v budoucnosti vypadat, a právě proto je dle autora této práce na místě se zabývat i jeho úpravou zkoumaných institutů.

Inspirace rakouským ZPO se tak projevuje i u úpravy přistoupení účastníka, která v novém civilním řádu soudním chybí stejně jako v jeho původní verzi z roku 1895, stejně tak se ovšem objevuje institut výjimečné vedlejší intervence, který se nachází v čl. 25,³³ zatímco současný OSŘ jej nezná. Tato úprava je však ve svých důsledcích s tou z ČŘS 1895 de facto totožná, je tak možno co se týče možnosti stát se intervenientem i jeho

³² Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 32. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

³³ Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 70. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

výsledného postavení v řízení odkázat na sekci 3.2.1, která se tímto institutem zabývá detailněji.

3.6 Zhodnocení úpravy přistoupení účastníka

V případě zhodnocení přistoupení účastníka je na místě pohled ze dvou úhlů. V rovině teoretické nabízí přistoupení žalobci možnost napravit svou chybu při určování stran sporu, přičemž je nutno uvážit, že žalobce nemusí být vždy právně vzdělaný, případně v okamžiku podání žaloby znát všechny skutečnosti natolik přesně, aby se mohl vyvarovat všech chyb v tomto ohledu, byť je nepochybné, že v případě něčeho tak závažného jako je podání žaloby by měl žalobce postupovat nanejvýš obezřetně, jelikož přespříliš benevolentní úprava by naopak mohla vyústit v nezodpovědné zatahování dalších osob do soudních sporů bez řádného zamyšlení se ohledně důvodnosti a dopadů takového jednání ze strany žalobce. Přesto však existence institutu, který v určité situaci může zabránit zbytečnému množení soudních sporů je něco, u čeho autor této práce nevidí žádný zásadní argument proti a byl by tak pro jeho zachování.

Mnohem složitější je však situace ohledně praktického provedení, a to ve dvou oblastech. První je otázka vyžadovaného souhlasu ze strany původního žalobce, u kterého však lze říci, že ohledem na skutečnost, že původní žalovaný bude nadále stranou řízení a o nároku, pro který byla podána žaloba, bude i ve vztahu k němu stále rozhodnuto, by nebylo nezbytně nutné takový souhlas vyžadovat a současnou úpravu měnit. V kontextu toho, že příbuzný institut záměny takový souhlas vyžaduje, je ovšem třeba brát v potaz i dříve zmíněný potenciál pro zneužívání přistoupení k záměně účastníka bez souhlasu původního žalovaného. Pokud navíc není situace očividná, bude pro soud obtížné zjistit, zda původní žalobce má skutečně za to, že přistoupením účastníka bude dána věcná legitimace obou stran nebo se tímto jednáním pouze pokouší zneužít institutu přistoupení, bez toho, aby si *de facto* celý případ meritorně rozhodl dopředu a předjímal tak konečný výsledek řízení, což samozřejmě není žádoucí.

Na jedné straně tak je vůči žalobci velmi vstřícná úprava současného OSŘ, která však kombinací chybějícího souhlasu žalovaného a úpravy záměny poskytuje prostor pro zneužití a na straně druhé potom striktní úprava ČŘS 1895 a věcného návrhu nového ČŘS, kde taková možnost úplně chybí a žalobci tedy nezůstává jiná možnost než v případě, že si později za řízení uvědomí svou chybu, vzít žalobu zpět a podat novou. Autor této práce by za takové situace považoval z vhodné institut přistoupení ponechat,

avšak přidat i požadavek na souhlas původního žalovaného či žalovaných s přistoupením. Takový požadavek by měl nepochybně za následek to, že se sníží počty případů, u nichž k přistoupení účastníka dojde, jelikož žalovaný by svůj souhlas spíše neudělil, než udělil, a tak by se přistoupení omezilo pouze na případy, kdy si bude žalovaný jistý svou pozicí, případně bude minimálně chtít dovést spor co nejrychleji do konce a zbytečně ho neprotahovat. Taková úprava by však na jedné straně lépe odpovídala ochraně procesních práv žalovaného s ohledem na to, že podáním žaloby dojde k navázání stran na sebe a zároveň učinila zneužívání tohoto institutu bezpředmětným, a na druhé stále ponechávala stranám možnost přístupu dalšího žalobce či žalovaného za předpokladu, že obě původní strany vyjádří takovou vůli, a umožnila započatému řízení pokračovat, plně v souladu s dispoziční zásadou.

4 Záměna účastníka

Dalším institutem, kde již o jeho zařazení pod pojem “změna stran řízení“ nemůže být sporu, je záměna účastníka. Rozdíl mezi ní a přistoupením je zřejmý na první pohled – v případě přistoupení původní žalobce i žalovaný v řízení zůstávají, pouze se k jedné ze stran připojí osoba nová, zatímco u záměny původní žalobce nebo žalovaný o své procesní postavení jejím schválením přijde. Není zde tedy pochyb o tom, že na některé ze stran dojde ke změně, kdy předtím aktivní legitimaci neměla a nově ji má a je tedy na místě se úpravou tohoto institutu dále zabývat.

4.1 Současná úprava záměny účastníka

Aktuální úprava záměny účastníka se nachází v § 92 odst. 2 a 3 OSŘ, které zní následovně:

„(2) Na návrh žalobce může soud se souhlasem žalovaného připustit, aby žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby na jeho místo vstoupil někdo jiný. Má-li být takto zaměněn žalobce, je třeba, aby s tím souhlasil i ten, kdo má na jeho místo vstoupit.

(3) Ustanovení odstavců 1 a 2 se nepoužije v případech uvedených v § 107a.“

Úprava se tedy nachází ve stejném ustanovení jako přistoupení účastníka s tím, že odst. 3 dopadá na oba instituty zároveň. Důvody pro spojení těchto institutů jsou poměrně jasné – oba slouží k nápravě situace, kdy aktivní legitimace některé strany chyběla již při podání žaloby³⁴ a oba mají za cíl tento nedostatek odstranit bez toho, aby muselo dojít ke zpětvzetí či zamítnutí původní žaloby a podání nové. Hlavní rozdíl však spočívá v postavení strany, u níž má k záměně nebo přistoupení dojít. V případě přistoupení je totiž původní strana bez věcné legitimace pouze za situace, kdy k přistoupení nedojde, ale po jeho schválení ze strany soudu bude tento nedostatek odstraněn. U záměny však věcná legitimace chybí úplně a strana ji nemůže nabýt ani ve spojení s osobou nebo osobami dalšími. Osoba bez věcné legitimace tedy z řízení vystoupí a je nahrazena jednou či více osobami, které zaujmou její místo v probíhajícím sporu.

K záměně může dojít pouze po kumulativním naplnění několika podmínek: 1. musí být navržena žalobcem, nemůže ji nikdy navrhnout žalovaný ani sám soud; 2. jedna ze stran musí postrádat věcnou legitimaci, a to i v případě, že by k ní přistoupil další účastník; 3. vždy je vyžadován souhlas žalovaného, jelikož ten po zahájení sporu může

³⁴ čímž se oba liší od úpravy singulární sukcese, viz odst. 3

mít zájem na tom, aby byl vztah mezi ní a žalobcem jasně určen meritorním rozhodnutím soudu a taktéž aby vznikla překážka *rei iudicatae*, která by bránila opakování totožného sporu v budoucnu; 4. v případě záměny na straně žalobce je třeba i souhlasu žalobce nového, jelikož nikdo se jím nemůže stát proti své vůli; a nakonec 5. je vždy potřeba svolení ze strany soudu, který se mimo splnění všech předchozích podmínek bude zabývat ještě procesní hospodárností takového kroku.³⁵

Důležité je také podotknout, že institutem záměny účastníka nelze napravit chybějící způsobilost být účastníkem kterékoliv strany ani vady žaloby, pro které by musela být odmítnuta.³⁶ Vzhledem k nutnému souhlasu žalovaného s jakoukoliv záměnou, tedy prvku, který přistoupení účastníka nevyžaduje, je třeba dbát na to, aby se strana žalující nepokoušela potřebu takového souhlasu obcházet právě skrze § 90 odst. 1 OSŘ.³⁷ Záměna zároveň není možná v případě odvolání či dovolání a návrh na ni tedy musí být uplatněn jedině před soudem prvoinstančním.

V případě, že soud návrh na záměnu účastníka schválí, rozhodne usnesením, proti němuž je přípustné odvolání. Současně se schválením záměny však musí dojít také k rozhodnutí o nákladech řízení mezi původními účastníky, jelikož pro nahrazeného žalobce či žalovaného řízení končí. Procesní úkony původního účastníka pak nového nijak nezavazují a stejně tak je potřeba znovu provést dokazování, aby se nový účastník měl možnost ke všem důkazům vyjádřit.³⁸

4.2 Záměna účastníka v ČRS z roku 1895

Civilní řád soudní obecnou úpravu institutu záměny v dnes známé podobě sice neupravoval, to ovšem neznamenalo, že by neobsahoval situace, kdy k záměně na jedné straně sporu docházelo. Jednalo se však pouze o 2 konkrétní případy vyžadující splnění specifických podmínek, na něž se teď práce zaměří.

³⁵ nebude-li nová situace například vyžadovat podstatně rozsáhlejší dokazování

³⁶ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 601. ISBN 978-80-7400-107-9.

³⁷ více viz kapitola 3

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. 22 Cdo 3085/2009

4.2.1 Pravidelná vedlejší intervence

Prvním takovým případem byla situace vycházející z úpravy “pravidelné vedlejší intervence“, objevující se v § 19 ČRS, který stanovil:

„Intervenient musí přijmouti právní rozepři v tom stavu, v jakém jest v době jeho přístupu. Má právo uplatňovati na podporu té strany, na jejímž vítězství má právní zájem (hlavní strany), prostředky útočné a obranné, nabízetí důkazy a činiti všechny jinaké procesní úkony. Jeho procesní úkony jsou potud právně účinné pro hlavní stranu, pokud neodporují jejím vlastním procesním úkonům.

Se svolením obou sporných stran může intervenient také vstoupiti do sporu jako strana na místo toho, k němuž byl přistoupil.“

Zásadní byl tedy odstavec druhý, který umožňoval intervenientovi vstoupit do sporu namísto strany, kterou by za normálních okolností podporoval a na jejímž vítězství ve sporu měl tudíž zájem. Záměna mohla nastat na obou stranách, nicméně vždy bylo třeba souhlasu obou. Ott k tomu ve svém *Soustavném úvodu ve studium nového řízení soudního*³⁹ uvedl, že se jednalo o pojistku před situací, kdy by strana mající pocit, že ve sporu prohraje, namísto sebe postavila osobu nemajetnou⁴⁰ a sama z řízení vystoupila. Intervenient totiž v případě nastoupení do sporu na místo původní strany přijímal veškerá její práva a povinnosti, ať již procesní či hmotná, včetně závazku k náhradě nákladů.

Situace byla navíc specifická tím, že záměna nijak nenaznačovala, že by původní strana postrádala věcnou legitimaci a stejně tak nikterak neznamenal, že by intervenient svým vstupem věcnou legitimaci nabyt nebo ji dokonce měl od začátku. Vzhledem k tomu, že mezi intervenientem a stranou, která ve sporu zůstala, chyběla případná věcná legitimace, která by zůstávala u strany vystoupivší, přesto však zákon umožňoval nastoupení takového věcně nelegitimovaného účastníka jako strany sporu, dochází autor této práce k závěru, že se jednalo o případ legitimace procesní.⁴¹ Jednalo se tedy o institut atypický, jehož obdoba se v současně platné právní úpravě nenachází, minimálně jako ukázka úpravy procesní legitimace si však alespoň toto zběžné přiblížení zaslouhuje.

³⁹ OTT, Emil, SPÁČIL, Jiří, ed. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-896-1.

⁴⁰ dnes jinak také známé jako “bílý kůň“

⁴¹ viz sekce 2.3

4.2.2 Pojmenování auktora

Druhým institutem, který mohl mít za následek, že původní žalovaný z řízení vystoupil a byl nahrazen, bylo "pojmenování auktora". Tato situace nastala tehdy, byl-li žalován pouhý držitel věci či věcného práva, které však držel jménem 3. osoby,⁴² kdy mu zákon poskytoval možnost "pojmenovat auktora", tedy nahlásit soudu, kdo byl onou osobou, jejímž jménem danou věc či věcné právo držel a vyzvat ji, aby ve sporu nastoupila na jeho místo. Toto muselo proběhnout nejpozději během prvního roku, poté již záměna možná nebyla. Ustanovení relevantní pro záměnu se pak nacházelo v § 23 ČŘS, který zněl:

„Uzná-li auktor při tomto roku poměr tvrzený žalovaným, může s přivolením žalovaného vstoupiti na jeho místo do sporu jako strana. Přivolení žalobce jest k tomu potřebí jen potud, pokud se žalobce domáhá nároků, které nejsou dotčeny poměrem mezi auktořem a žalovaným.

V důsledku toho, že auktor převezme rozepři, budiž žalovaný na svůj návrh zproštěn žaloby usnesením procesního soudu (§ 241). Pakli by při prvním roku nebylo dosaženo shody o převzetí rozepře auktořem, nemůže žalovaný dále odvířati svůj vstup do sporu.“

Hora ve své učebnici *Československé civilní právo procesní*⁴³ zdůrazňuje, že zásadní byl jak souhlas auktorů s tím, že se skutečně jednalo o něj, tak se samotným vstupem do sporu. Byla tedy myslitelná i situace, že auktor sice své právo uznal, stát se stranou nicméně odmítl, původní žalovaný tak v řízení zůstal a bylo na žalobci, zda se rozhodl v takovém případě ve sporu pokračovat nebo vzít žalobu zpět a podat ji nově proti auktorovi samotnému. Co se týkalo otázky souhlasu žalobce, obecně nebyl třeba, výjimkou byl pouze případ, kdy žalobce měl vůči žalovanému nároky, které se týkaly přímo žalovaného.⁴⁴

Ohledně pasivní věcné legitimace pak pojmenováním auktorů žalovaný nenamítal její nedostatek na své straně, nacházela se totiž jak u žalovaného, tak u auktorů. Proto ostatně žalovaný ani v případě nastoupení auktorů na jeho místo neměl nárok na náhradu nákladů řízení, jelikož žalobce se nedopustil chyby a označil správného žalovaného. Auktor

⁴² bude tedy typicky v postavení např. nájemce nebo zástavního věřitele

⁴³ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-540-3.

⁴⁴ např. požadoval náhradu škody způsobené žalovaným na věci, kterou držel z pozice nájemce

nicméně za svého souhlasu nastoupil na místo původního žalovaného a přijal tak i veškerá jeho procesní práva a povinnosti, včetně potenciální náhrady nákladů řízení.

Ani u tohoto institutu se tak nevyskytoval nedostatek věcné legitimace, který je pro záměnu účastníka typický a ani tento institut již současný OSŘ nepřevzal. Je tedy na místě zkonstatovat, že byť u obou výše zmiňovaných institutů se bylo možné setkat se záměnou v tom smyslu, že žalobce či žalovaný z řízení vystoupil a na jeho místo nastoupila osoba jiná, nelze je však považovat za náhradu záměny účastníka tak, jak je pojímá současná právní úprava.

4.3 Záměna účastníka v OSŘ 1950

V případě OSŘ 1950 byla situace jednodušší. Záměnu účastníka totiž jasně popisoval v § 415, který stanovil:

„Ukáže-li se za řízení, že žalobu podala osoba, která neměla žalovat, nebo že žaloba byla podána proti osobě, která neměla být žalována, může soud povolit, aby původní žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby ho nahradil pravý žalobce nebo žalovaný.“

Původ tohoto institutu byl popsán v důvodové zprávě, která ho nacházela v tehdejšímu ruském procesněprávním kodexu. Rubešův komentář⁴⁵ dále rozváděl, že toto ustanovení se vztahovalo jak na případy, kdy nedostatek věcné legitimace byl dán již od počátku řízení,⁴⁶ tak její na ztrátu až v průběhu řízení. Tohoto institutu se tedy dalo teoreticky využít i v případě procesního nástupnictví při singulární sukcesi (k tomu opět více v kapitole 6), naopak byla výslovně vyloučena jak komentářem, tak důvodovou zprávou aplikace na případy univerzální sukcese, kterou upravoval § 80 a následující. Zajímavostí pak bylo i připuštění užití na případy pojmenování auktora, které bylo detailněji rozebráno v sekci 4.2.2, byť jeho úpravu OSŘ 1950 samotný neobsahoval.

Zatímco současná úprava iniciací záměny připouští pouze ze strany žalobce, § 415 žádné takové omezení neměl a návrh na záměnu strany tak mohl dle Rubeše podat nejen žalobce, ale i žalovaný a dokonce i 3. osoba, která se řízení neúčastnila, ale usilovala o to, aby jednu ze stran nahradila.⁴⁷ Tato obecnost ve formulaci („ukáže-li se“) tak potenciálně podstatně rozšiřovala okruh možných iniciátorů záměny. S tímto názorem

⁴⁵ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957 s. 666.

⁴⁶ tedy na situaci typickou pro záměnu účastníka

⁴⁷ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957 s. 667.

však nesouhlasil Josef Fiala, který ve svém odborném článku⁴⁸ došel k závěru, že 3. osoby tento návrh podat nemohly, jelikož se neúčastnily řízení a soud tedy neměl povinnost o takovém návrhu na rozdíl od žalobce či žalovaného vůbec rozhodnout, přičemž s tímto názorem souhlasí i autor této práce.

A byť by se mohlo zdát, že podobná volnost, respektive absence podmínek platila i u souhlasů s takovou záměnou, kdy výslovně bylo zmíněno pouze přivolení soudu, z komentáře vyplývalo⁴⁹, že v praxi byla situace totožná s úpravou současnou. V případě záměny žalobce byl totiž taktéž vyžadován nejen souhlas obou původních stran, ale i žalobce nového; u záměny žalovaného pak postačoval souhlas původních stran a názor nového žalovaného byl irelevantní.

Je tudíž zřejmé, že ustanovení § 415 bylo ve svém důsledku širší než dnešní § 92 odst. 2 OSŘ jak z hlediska možnosti aplikace na případy singulární sukcese, tak rozšířením okruhu osob, které mohly záměnu navrhnout. Naopak situace z hlediska souhlasů stran byla totožná a vedená stejnými úvahami jako úprava současná.

4.4 Záměna účastníka v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav

Při pohledu na § 92 odst. 2 v jeho původní podobě je zřejmé, že se od současné verze lišil v jediném aspektu. Zněl totiž:

„(2) Za souhlasu účastníků může soud připustit, aby navrhovatel nebo odpůrce z řízení vystoupil a aby na jeho místo vstoupil někdo jiný. Má-li být takto zaměněn navrhovatel, je třeba, aby s tím souhlasil i ten, kdo má na jeho místo nastoupit.“

Úplně tedy chyběl odst. 3, který vylučuje užití § 92 pro případ singulární sukcese. V době vydání OSŘ tak byla tato možnost stále otevřená, zatímco dnes má singulární sukcese svou výslovnou úpravu v § 107a, na kterou odst. 3 odkazuje a tato otázka tak má jasnou zápornou odpověď.

Co se týkalo okruhu osob, které mohly záměnu navrhnout, v komentáři k původní podobě OSŘ Rubeš docházel k závěru,⁵⁰ že z povahy sporného řízení a použitého slovního spojení „může soud připustit“ vyplývala možnost návrhu pouze ze strany žalobce nebo žalovaného. Oproti OSŘ z roku 1950 tak zastával opačný názor, kdy toto

⁴⁸ FIALA, Josef. *Změna účastníka v občanském soudním řízení*. AUC – Iuridica. 1961, č. 1, s. 79.

⁴⁹ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957 s. 667-668.

⁵⁰ RUBEŠ, Josef aj. *Občanský soudní řád – Komentář, díl I.*, Praha: Orbis, 1970. s. 414.

oprávnění již neměly 3. osoby mimo řízení, což jen potvrzovalo správnost úvahy Josefa Fialy zmiňované v sekci 4.3. Stále byla však tato možnost širší než úprava současná, jež připouští návrh na záměnu pouze ze strany žalobce. Tuto situaci změnil až zákon č. 30/2000 Sb., který OSŘ komplexně novelizoval a dle důvodové zprávy⁵¹ omezil návrh záměny pouze na žalobce z důvodu souladu s dispoziční zásadou. Od této novelizace již pak ustanovení § 92 až po současnost nedoznalo změn.

4.5 Záměna účastníka ve věcném záměru nového ČRS

Vzhledem k tomu, že zdrojem pro inspiraci nového ČRS se stal současný rakouský občanský soudní řád (dále jen ZPO), který je pouze novelizovaným civilním řádem soudním z roku 1895, úprava záměny účastníka se mu taktéž velice podobá. Ve věcném návrhu tudíž výslovná úprava tohoto institutu není. Na druhou stranu se v čl. 24 znovu objevuje⁵² pravidelná vedlejší intervence, která nabízí možnost nastoupení intervenienta za souhlasu žalobce i žalovaného na místo strany, kterou by jinak podporoval. Vzhledem k tomu, že jako celek se tento institut nezměnil, pasáž 4.2.1, která se jím zabývá blíže, je aplikovatelná i zde. Naopak možnost pojmenování auktora se nevrací, byť ZPO ji stále ještě zná, a to z důvodu, že se jedná o institut v praxi téměř nevyužívaný.⁵³

Za absence výslovného ustanovení se nabízí otázka, zda by nenastaly pokusy institut záměny účastníka, který v našem právním řádu existoval již od roku 1950, ponechat, a to ve formě užití *analogie legis*. Z tohoto hlediska by se nejvhodnějším jevil čl. 116 upravující zřízení sporné věci (tedy singulární sukcesí), respektive jeho věta druhá, znějící:

„Nabyvatel není bez souhlasu stran oprávněn vstoupit do řízení jako nástupce procesní strany (procesní nástupce).“

⁵¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s. 130. Dostupné online na: psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28011

⁵² Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 68. Dostupné online na https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

⁵³ Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 66. Dostupné online na https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

Tato úvaha má však hned několik trhlin, které něco podobného znemožňují. Jednak totiž toto ustanovení předpokládá vůli procesního nástupce vstoupit do řízení,⁵⁴ která by však u potenciálního nového žalovaného v případě záměny nejspíše chyběla. U procesního nástupnictví navíc fakt, že ke změně nedojde, nebude znamenat, že strana, která své právo zcizila, spor prohraje, zatímco u záměny od počátku absentující věcná legitimace kterékoliv ze stran vyústí v zamítnutí žaloby. Úplně odlišným je pak postavení nově přistoupivší strany z hlediska stavu řízení, kupříkladu u již provedeného dokazování. Obě situace jsou tedy natolik rozdílné, že aplikace úpravy singulární sukcese na záměnu účastníka by možná nebyla.

4.6 Zhodnocení úpravy záměny účastníka

Podobně jako u přistoupení účastníka, je na místě se nejprve zamyslet nad potřebností tohoto institutu. Jeho účel, tedy zhojit označení stran žalobcem, kdy u některé chybí věcná legitimace, a tudíž by řízení nutně skončilo jeho prohrou, je jasný. Vzhledem k tomu, že však po nové straně nelze požadovat, aby byla jakkoliv vázána procesními úkony jejího předchůdce, řízení se po takové záměně vrátí *de facto* na svůj počátek. Jelikož k záměně dochází z důvodu pochybení na straně žalobce, bude zpravidla on muset při záměně nahradit náklady řízení stejně, jako kdyby vzal původní žalobu zpět, byť odpadne nutnost opětovného placení soudního poplatku. Jistě tedy nelze říci, že by se jednalo o institut, bez něž by chybující žalobce byl za své pochybení nespravedlivě tvrdě trestán bez možnosti ho napravit *ex post* a ostatně ani věcný návrh nového ČŘS s tímto institutem nepočítá. Na straně druhé ovšem pro žalobce, obzvláště pokud se jedná o laika, může být často správné určení věcné legitimace obtížné a těžko lze hledat relevantní důvod⁵⁵ pro odepření možnosti takovou chybu zhojit.

V případě závěru, že se jedná o institut, který by český procesněprávní kodex znát měl, je každopádně nutno konstatovat, že současná úprava je zdařilá. Co se týče souhlasů se záměnou, je hlavně nutno vyzdvihnout za všech okolností vyžadovaný souhlas ze strany žalovaného, jež jak v úpravě přistoupení účastníka, tak procesního nástupnictví při singulární sukces absentuje. Ohledně okruhu osob, jež mají oprávnění takový návrh podat, je nutno konstatovat, že došlo k jeho postupnému zužování. Současná úprava, která tuto možnost dává pouze žalobci, však na jedné straně lépe vystihuje dispoziční zásadu a

⁵⁴ jak vyplývá z toho, že je mu dáno *oprávnění*

⁵⁵ například časté zneužívání ze strany žalobce

postavení žalobce jako tzv. “pána sporu“, zároveň však nic nebrání žalovanému a případně i libovolným 3. osobám za situace, kdy mají za to, že jedna ze stran nemá věcnou legitimaci, o tom žalobce informovat. Ten, pokud dojde k závěru, že tomu tak skutečně je, bude ve vlastním zájmu motivován příslušný návrh podat sám, aby se vyhnul zamítavému rozhodnutí soudu.

Vzhledem k výše zmíněnému, tedy jak zdařilosti současné právní úpravy institutu, tak absence argumentů pro jeho vypuštění, má autor práce za to, že by záměna účastníka měla i nadále zůstat součástí českého civilněprocesního řádu, ideálně v totožné podobě.

5 Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi

Na rozdíl od zbylých institutů spadajících pod změnu stran řízení, které řeší situaci související s absencí či ztrátou věcné legitimace jedné ze stran, procesní nástupnictví při univerzální sukcesi se vypořádává s otázkou, jak postupovat v případě, kdy strana ztratí procesní subjektivitu. Osoba v probíhajícím sporu tak ztratí možnost se daného sporu účastnit, tím méně pak v pozici strany. Důvodem, proč k takové ztrátě dochází, je smrt (či prohlášení za mrtvého) fyzických a zánik právnických osob. Aby v takových případech nemuselo automaticky docházet k zastavení řízení vzhledem k neodstranitelnému nedostatku podmínky řízení,⁵⁶ v tomto případě tedy konkrétně absence jedné ze stran sporu, nabízí institut procesního nástupnictví při univerzální sukcesi možnost v řízení pokračovat s právními nástupci původní osoby.

5.1 Současná úprava procesního nástupnictví při univerzální sukcesi

V současném OSŘ se úprava univerzální sukcese nalézá v § 107 jako jeden z případů překážek postupu řízení, tedy okolností, za kterých soud nemůže v řízení pokračovat, zároveň ale nemají nutně za následek jeho konečné zastavení. Soud tedy v takové situaci vyčkává, až daná překážka odpadne a v řízení bude možno pokračovat, přičemž podstatné je, že až do oné chvíle neběží lhůty.⁵⁷ Zmiňovaný § 107 pak zní následovně:

„(1) Jestliže účastník ztratí po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda v řízení může pokračovat. Není-li možné v řízení ihned pokračovat, soud řízení přeruší. O tom, s kým bude v řízení pokračováno, soud rozhodne usnesením.

(2) Ztratí-li způsobilost být účastníkem řízení fyzická osoba a umožňuje-li povaha věci pokračovat v řízení, jsou procesním nástupcem, nestanoví-li zákon jinak, ti, kteří vstoupili do práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde.

(3) Ztratí-li způsobilost být účastníkem řízení právnická osoba a umožňuje-li povaha věci pokračovat v řízení, jsou jejím procesním nástupcem, nestanoví-li zákon jinak, ti, kteří po zániku právnické osoby vstoupili do jejích práv a povinností, popřípadě ti, kteří po zániku právnické osoby převzali práva a povinnosti, o něž v řízení jde.

⁵⁶ § 104 odst. 1 OSŘ

⁵⁷ § 110 odst. 1 OSŘ

(4) Ten, kdo nastupuje do řízení na místo dosavadního účastníka řízení, musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho nástupu do řízení.

(5) Neumožňuje-li povaha věci v řízení pokračovat, soud řízení zastaví.“

Důležitou podmínkou tak je, že ke ztrátě způsobilosti musí dojít až po zahájení řízení, jelikož v případě, že by za jednu ze stran byla označena osoba, která zemřela či zanikla, muselo by automaticky dojít k zastavení řízení, jelikož na rozdíl od již od počátku chybějící věcné legitimace, kdy takový nedostatek lze napravit pomocí přistoupení či záměny účastníka, nezpůsobilost být stranou je neodstranitelným nedostatkem podmínky řízení.⁵⁸

Za předpokladu, že tato podmínka je splněna, bude se soud v první fázi zabývat otázkou, zda povaha hmotněprávního nároku umožňuje pokračovat v řízení s právním nástupcem strany a zda takový nástupce vůbec existuje. Vzhledem k ustanovení § 1475 odst. 2 OZ, které do pozůstalosti zahrnuje i práva a povinnosti vázané na osobu zůstavitele v případě, že byly uplatněny u orgánu veřejné moci,⁵⁹ však situace, kdy by muselo dojít k zastavení řízení, nastane ve sporném řízení oproti předchozímu občanskému zákoníku spíše výjimečně. Jako příklad se nabízí § 2009 OZ, kdy v určitých případech smrt dlužníka má za následek zánik práva nebo povinnosti. Příkladem situace, kdy bude jakýkoliv procesní nástupce chybět, je pak případ, kdy zůstavitel nezanechá žádný majetek či majetek hodnoty ne vyšší než nepatrné.⁶⁰ U osob právnických se může jednat kupříkladu o případ zániku s likvidací.

Pokud soud neshledá důvody k zastavení řízení, zváží následně, zda je možné v řízení pokračovat bez přerušení. Taková situace nastává nejčastěji v případě univerzální sukcese osoby právnické zanikající bez likvidace, kdy univerzální sukcese může nastat v důsledku přeměny a bývá často dopředu jasné, na jakého nástupce přechází práva a povinnosti, o nichž se řízení vede, zatímco v případě dědického řízení u osoby fyzické bude nejčastějším důsledkem přerušení. Výjimkou může být kupříkladu situace, kdy bude mít zůstavitel jediného dědice, který přitom dědictví neodmítne a není proto důvod řízení přerušovat. Ve většině případů smrti fyzické osoby však situace takto jasná nebude a soud

⁵⁸ viz pozn. 56

⁵⁹ což v případě, že soud o nich rozhoduje, nepochybně byly

⁶⁰ SVOBODA, Karel. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. s. 454. ISBN 978-80-7400-673-9.

tedy bude vyčkávat na výsledek dědického řízení. Za situace, kdy by sice dědic předem jasný nebyl, při přerušení by však hrozilo nebezpečí z prodlení, může soud navíc postupovat dle § 29 odst. 3 OSŘ tak, že jmenuje předem neurčenému dědici či dědicům opatrovníka a v řízení bude dočasně pokračovat s ním.

At' už je o procesním nástupci rozhodnuto ihned nebo až po přerušení řízení, vždy bude dle odst. 4 nastupovat do postavení svého předchůdce a bude tedy vázán jeho procesními úkony a nucen přijmout dosavadní stav řízení. To se týká i náhrady nákladů řízení; osvobození od soudních poplatků však bude záviset na situaci procesního nástupce.⁶¹ Procesní lhůty začnou běžet znovu počínaje momentem, kdy nástupce vstoupil do řízení. Nelze totiž presumovat, že by tento byl jakkoliv seznámen s aktuálně běžícími lhůtami k provedení určitých úkonů, které v okamžiku ztráty procesní subjektivity běžely.⁶²

Jak o zastavení, tak o přerušení řízení nebo o tom, s kým bude v řízení pokračováno, rozhoduje soud usnesením, proti kterému je přípustné odvolání. Vzhledem k povaze institutu, kdy ke smrti či zániku může dojít kdykoliv za řízení, navíc rozhodování o univerzální sukcesi není, na rozdíl od kupříkladu záměny účastníka, omezeno pouze na prvoinstanční soud.

5.1.1 Specifika procesního nástupnictví při univerzální sukcesi fyzických osob

Pro procesní nástupce fyzických osob je určující § 107 odst. 2 OSŘ, dle kterého se jedná o ty, kteří vstoupili do práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde. Těmi budou ve většině případů dědici dané osoby. Vzhledem k tomu, že určení, kdo všechno se stane dědicem a stanovení jednotlivých dědických podílů je často nejasné a vyžaduje detailní zkoumání, bude právě zde nejčastěji docházet k přerušení řízení a vyčkání na výsledek řízení o pozůstalosti. Procesním nástupcem může za situace, kdy se jím nestane žádný dědic, být i stát, jemuž takové dědictví připadne.⁶³ Stejně tak se může procesním

⁶¹ § 107-111 Překážky postupu řízení. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁶² tamtéž

⁶³ tamtéž

nástupcem stát náhradní dědic v případě dědické substituce.⁶⁴ Opačná situace však nastává u odkazovníka, který smrtí zůstavitele nenabývá vlastnické právo k odkázané věci, jež zůstává dědici. Odkazovník se tedy nestává procesním nástupcem namísto něj⁶⁵ a změna by mezi nimi potenciálně mohla nastat pouze užitím institutu procesního nástupnictví při singulární sukcesi dle § 107a OSŘ.

Co se týče odpovědnosti dědice za zůstavitelovy dluhy, je rozhodující, zda uplatnil výhradu soupisu dle § 1704 OZ a odpovídá tudíž pouze do hodnoty nabytého dědictví, jinak by totiž dle současného občanského zákoníku odpovídal v plném rozsahu. Je-li dědiců více, budou odpovídat v poměru odpovídajícím poměru dědických podílů, které nabyli⁶⁶ a v případě, že dědictví připadne státu jako odúmrtí, bude ten mít stejné postavení jako dědic, který výhradu soupisu uplatnil.⁶⁷

5.1.2 Specifika procesního nástupnictví při univerzální sukcesi právnických osob

Univerzální sukcesi právnických osob specifikuje § 107 odst. 3 OSŘ. Zanikne-li právnická osoba s likvidací, nebude zpravidla mít žádného procesního nástupce, dojde tedy k zastavení řízení, v němž byla jednou ze stran.⁶⁸ V případě, že však dochází k přeměně právnické osoby dle zákona č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev (dále jen zákon o přeměnách), je situace komplikovanější a řešení se liší dle konkrétního způsobu přeměny. V případě fúze sloučením nebo splynutím, převodem jmění na společníka a případně též rozdělením rozštěpením⁶⁹ skutečně dochází k zániku původní právnické osoby, dopředu však již bývá jasné, kdo se stane procesním nástupcem, jelikož v případě prvních 3 možností existuje jediná možnost, a pouze u rozdělení rozštěpením mohou vyvstat nejasnosti, která ze dvou nově vzniklých právnických osob převzala právo či povinnost, o něž se v řízení jedná. Často však jsou

⁶⁴ DVOŘÁK, Bohumil. § 107 (Procesní nástupnictví při ztrátě procesní subjektivity). In: LAVICKÝ, Petr aj. *Občanský soudní řád: Praktický komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ SVOBODA, Karel. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. s. 453. ISBN 978-80-7400-673-9.

⁶⁷ § 1634 odst. 2 OZ

⁶⁸ § 107-111 Překážky postupu řízení. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁶⁹ § 61 odst. 1, § 62, § 337 odst. 1 a § 244 odst. 2 zákona o přeměnách

tyto informace jasné z dokumentace a plánů týkajících se přeměny a soud tudíž nemusí řízení přerušovat a ihned může rozhodnout o tom, s kým v něm bude pokračovat.⁷⁰ Naopak u změny právní formy nebo přemístění sídla⁷¹ k zániku původního subjektu nedojde, není tudíž na takovou situaci vůbec možno užít ustanovení o procesním nástupnictví. Speciálním případem pak je přeměna rozdělení odštěpením,⁷² kdy sice k zániku původní právnické osoby taktéž nedojde, tvrzené právo či povinnost však může zčásti nebo zcela přejít na odštěpenou obchodní společnost či družstvo. V takovém případě je však namíste postupovat užitím institutu procesního nástupnictví při singulární sukcesi, nikoliv univerzální.⁷³

5.2 Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v ČŘS 1895

V civilním řádu soudním z roku 1895 byla otázka procesního nástupnictví při univerzální sukcesi upravena v § 155 a následujících, přičemž jádro úpravy se nacházelo právě v prvním jmenovaném, který zněl:

„Úmrtím strany se řízení přerušuje jen tenkrát, když zemřelá strana nebyla zastoupena ani advokátem ani jinou osobou opatřenou od ní procesní plnou mocí.

Přerušeni trvá, dokud nevstoupí do řízení právní nástupci zemřelé strany anebo opatrovník (§ 811 obč. zák.), pokud ovšem odpůrce dříve navrhl ustanovení opatrovníka, aby se v řízení pokračovalo proti tomuto.

Chce-li odpůrce dosíci toho, aby do řízení vstoupili právní nástupci zemřelé strany, může u soudu, u něhož spor byl zahájen v čas smrti zemřelé strany, navrhnouti také obeslání těchto právních nástupců. Podle takového návrhu buďte nástupci obesláni, aby vstoupili do řízení a zároveň hlavní věc projednali neb toto projednávání dále vedli.

Tato obsílka budiž doručena podle předpisu §§ 106 a 107.“

⁷⁰ § 107-111 Překážky postupu řízení. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁷¹ § 360 a násl. a § 384a a násl. zákona o přeměnách

⁷² § 243 odst. 1 zákona o přeměnách

⁷³ § 107-111 Překážky postupu řízení. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

Hned v prvním odstavci tak se tak nacházel nejzásadnější rozdíl mezi úpravou tehdejší a dnešní, totiž trvání plné moci i po smrti osoby, která ji udělila. Tato skutečnost byla uvedena v § 35 a znamenala, že pokud byla strana zastoupena advokátem či jiným zástupcem s plnou mocí, neměla její smrt na pokračování řízení vliv a soud tak mohl pokračovat s oním zástupcem až do doby, kdy bylo rozhodnuto o procesních nástupcích.

Tedy pouze za situace, kdy po smrti jedné ze stran neexistoval ani zplnomocněný zástupce, docházelo k přerušení řízení. Pokračovat v něm následně bylo možné buď s opatrovníkem nebo přímo procesními nástupci. V případě opatrovníka bylo jednak možné, že byl zákonem ustanoven jako opatrovník pozůstalosti a pokud ne, mohla o ustanovení opatrovníka zemřelé strany pro tento konkrétní spor požádat protistrana.⁷⁴ Ve chvíli, kdy došlo k vyjasnění situace týkající se procesních nástupců, následovala jedna ze dvou možných situací. Nástupci buďto mohli sami dobrovolně nastoupit do sporu a pokračovat v něm, což bylo samozřejmě ideální řešení. Pokud tak však neučinili, mohla protistrana vyzvat soud, aby byli nástupci obesláni a vyzváni k dostavení se před soud. Pokud tak nikdo z nich neučinil, mohl soud na návrh proti strany rozhodnout o tom, že v řízení se pokračovalo s nástupci i bez jejich přítomnosti či souhlasu.⁷⁵ Pokud se alespoň jeden nástupce dostavil a svou povinnost nastoupit za zemřelou stranu popřel, rozhodoval o takové námitce soud. Pokud následně došel k závěru, že nástupci takovou povinnost měli, bylo možné ve sporu ihned pokračovat.⁷⁶

Byť se v tehdejší úpravě nenacházelo nic o tom, že by bylo třeba posuzovat, zda povaha práva vůbec umožňuje v řízení pokračovat, jak Hora, tak Ott ve svých publikacích⁷⁷ zabývajících se ČŘS 1895 docházeli k závěru, že tato úprava byla použitelná primárně pro práva majetková, jelikož u práv rodinných či manželských zpravidla buď k procesnímu nástupnictví vůbec nedocházelo, případně se úprava § 155 neuplatnila.

⁷⁴ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 282. ISBN 978-80-7357-540-3.

⁷⁵ tamtéž, s. 283

⁷⁶ OTT, Emil, SPÁČIL, Jiří, ed. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 366. ISBN 978-80-7357-896-1.

⁷⁷ viz pozn. 74 a 76

Stejně tak absentovala jakákoliv zmínka týkající se osob právnických. Zde ovšem opět Hora uváděl,⁷⁸ že byť výslovná úprava chybí, jelikož zákon se snažil takové situaci u právnických osob vyvarovat, a tudíž k ní docházelo pouze zřídka, v případě, že by právnická osoba zanikla bez nástupce, mohl by jí být jmenován na návrh druhé strany jmenován opatrovník a Ott dodával,⁷⁹ že v případě zániku právnických osob s existujícím procesním nástupcem by se řízení přerušilo obdobně jako u osob fyzických dle § 155. Lze tedy konstatovat, že byť se nejednalo o situace běžné, přistupovalo se k zániku osob právnických analogicky a úprava procesního nástupnictví při univerzální sukcesi fyzické osoby se dala použít i zde.

5.3 Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v OSŘ 1950

Univerzální sukcese se v OSŘ 1950 týkal § 80 a následující, které se věnovaly přerušení řízení. Konkrétně pak § 80 stanovil, že:

„(1) Jestliže účastník, který není zastoupen zmocněncem s procesní plnou mocí, zemře, pozbude procesní způsobilosti nebo se nemůže účastnit řízení pro trvalejší překážku, posoudí soud, jaké vhodné opatření má učinit.

(2) Soud může řízení přerušit anebo ustanovit opatrovníka a v řízení pokračovat. Soud ustanoví opatrovníka a v řízení pokračuje zejména tehdy, jestliže by se přerušením zmařil účel řízení, anebo jestliže by vznikla ostatním účastníkům nepoměrná újma.

(3) Ustanovení předchozích odstavců se užije přiměřeně, nastaly-li okolnosti uvedené v odstavci 1 u zákonného zástupce, který nebyl zastoupen zmocněncem s procesní plnou mocí.“

Opět tak bylo hned z prvního odstavce patrné, že i přes značně odlišné inspirační zdroje OSŘ 1950 byla úprava tohoto institutu podobná té z ČŘS 1895 v tom, že plná moc dle § 37 nezanikala ani smrtí osoby, která ji udělila, a tudíž i zde bylo možno po smrti zastoupené osoby v řízení pokračovat s tím, komu byla procesní plná moc udělena. Stejně jako v předcházejícím kodexu byla i zde možnost jmenování opatrovníka a pokračování

⁷⁸ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 284-285. ISBN 978-80-7357-540-3.

⁷⁹ OTT, Emil, SPÁČIL, Jiří, ed. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 367-369. ISBN 978-80-7357-896-1.

v řízení s ním namísto přerušení. Toto vyplývalo z odst. 2 a stejně tak i podmínka, za níž by k takovému postupu mělo dojít, tedy nebezpečí z prodlení.

Zmíněny opět výslovně nebyly osoby právnické, nicméně Rubeš ve svém komentáři docházel opět ke stejnému závěru,⁸⁰ tedy že se ustanovení § 80 užílo přiměřeně i na ně. Naopak speciální úpravu měly situace, kdy došlo ke smrti strany v řízení o neplatnost či rozvod manželství⁸¹ a pro řízení o zjištění otcovství.⁸²

Jako celek se tedy ve svých důsledcích tato úprava od předešlé zásadně nelišila, za zmínku však určitě stojí podstatně umenšená role stran, kdy na rozdíl od ČRS 1895 nebyl dán prostor protistraně k podávání návrhů na jmenování opatrovníka či obesílání nástupců, ale soud za takové situace postupoval z úřední povinnosti a činil všechna potřebná opatření, aby byly překážky v řízení co nejrychleji odstraněny, jak vyplývalo z § 83. Tento přístup tak více odpovídal principu materiální pravdy, jímž se OSŘ 1950 řídil jakožto vůdčím principem.⁸³

5.4 Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav

§ 107, který upravuje univerzální sukcesi i v současnosti, vypadal při vydání nového občanského soudního řádu podstatně odlišně. Konkrétně zněl:

„(1) Jestliže účastník ztratí způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda má řízení zastavit nebo přerušit, anebo zda v něm může pokračovat.

(2) Řízení zastaví soud zejména tehdy, zemře-li manžel před pravomocným skončením řízení o rozvod, o neplatnost manželství nebo o určení, zda tu manželství je nebo není, pokud zákon o rodině nedovoluje, aby se v řízení pokračovalo.

(3) Řízení soud přeruší zejména tehdy, jde-li o majetkovou věc a navrhovatel nebo odpůrce zemřel; v řízení pokračuje s dědici účastníka, jakmile se skončí řízení o dědictví, pokud povaha věci nepřipouští, aby se s těmito dědici nepokračovalo dříve.“

⁸⁰ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957. s. 385.

⁸¹ tam se řízení zastavilo, viz § 238 a § 240 OSŘ 1950

⁸² zde došlo pouze k přerušení, viz § 277 tamtéž

⁸³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. s. 54. ISBN 978-80-7502-298-1.

Nejzásadnějším rozdílem oproti jak ČRS 1895, tak OSŘ 1950, bylo opuštění pravidla, že plná moc smrtí osoby, která ji udělila, nezanikala, a tudíž mohl soud v řízení pokračovat s takovým zmocněncem, což ve svém důsledku vedlo ke snížení počtu případů, u nichž se soud musel uchýlit k přerušení.

Další změnou, byť v praxi pouze formální, bylo zobecnění označení v odst. 1, kdy se ustanovení o univerzální sukcesi poprvé výslovně neomezovalo na osoby fyzické, ale pod pojem „*jestliže účastník ztratí způsobilost být účastníkem řízení*“ již přímo v zákoně bylo možné zahrnout i osoby právnické. V praxi se sice u právnických osob postupovalo analogicky i za úprav předcházejících, nově však již takové konstrukce nebylo třeba.

I přes to, že v § 107 již chybělo výslovné zmínění možnosti soudu jmenovat opatrovníka a v řízení s ním pokračovat v případě nebezpečí z prodlení, Rubeš ve svém komentáři dovozoval,⁸⁴ že takový postup byl stále přípustný, nicméně soud by nikdy neměl dojít k tomu, že v řízení, v němž bylo místo prozatím neznámých procesních nástupců pokračováno s jejich opatrovníkem, rozhodnuto meritorně a výrok rozsudku by měl vždy počítat již s konkrétními osobami.

Ve svých důsledcích se tak již v této prvotní úpravě nacházela většina prvků úpravy univerzální sukcese, kterou zná aktuální OSŘ. Poslední podstatný prvek, jímž se tato a současná úprava odlišovaly, však přidala až velká novela OSŘ zákonem č. 30/2000 Sb., po níž již § 107 vypadal totožně s dnešním stavem, pouze v odst. 5 byly výslovně vyjmenovány příklady, které do té doby byly v odst. 2 a dnes již chybí, jelikož po vzniku zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, neměly v OSŘ, který upravuje pouze případy řízení sporného, své místo. Onen zásadní rozdíl se dnes nachází v odst. 1, který stanoví, že o tom, s kým se bude v řízení pokračovat, soud vydá usnesení. Tím se napravuje dosavadní nedostatek, kdy se ani jedna ze stran nemohla rozhodnutí soudu bránit, jelikož se pouze poznamenávalo do spisu a jediná šance tak bylo počkat do konečného rozhodnutí v řízení a odvolat se proti němu jako celku. V praxi tak mohlo docházet k tomu, že soud od okamžiku smrti či zániku nejednal s procesními nástupci původní strany, přičemž taková otázka ohledně jednoho ze základních prvků celého

⁸⁴ RUBEŠ, Josef aj. *Občanský soudní řád – Komentář, díl I.*, Praha: Orbis, 1970. s. 499.

řízení, tedy jeho stran, musela být dle důvodové zprávy⁸⁵ postavena na jisto. Tento přístup sice na jedné straně může protáhnout řízení, než bude soud moci s procesními nástupníky pokračovat, na druhé však dochází k úspoře potenciálního času, který by musely soudy věnovat přezkumu konečného rozhodnutí jako celku pouze z důvodu špatného určení procesních nástupců při univerzální sukcesi.

5.5 Univerzální sukcese ve věcném záměru nového ČŘS

Byť se věcný návrh v mnohém inspiroje úpravou rakouskou, a potažmo tedy i ČŘS 1895, institut univerzální sukcese je jedním z případů, kde je možno se setkat se situací, že úprava navrhovaná v mnoha ohledech odpovídá té současné. Nalezneme ji ve článku 68, který zní:

„Ztratí-li strana po zahájení řízení procesní subjektivitu, posoudí soud podle povahy věci, zda v řízení může pokračovat.

O tom, s kým bude v řízení pokračováno jako s procesním nástupcem, rozhodne soud usnesením. Nelze-li o procesním nástupnictví rozhodnout ihned, soud řízení přeruší jenom tehdy, není-li strana zastoupena zmocněncem s procesní plnou mocí.

Procesní nástupce musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho nástupu do řízení.

Neumožňuje-li povaha věci v řízení pokračovat, soud řízení zastaví.“

Znění toho článku je tak podobné aktuálnímu § 107, z nějž přebírá jak formulaci odst. 1, pod kterou lze zahrnout jak fyzické, tak právnické osoby, a stejně tak i skutečnost, že o tom, s kým bude soud v řízení pokračovat, vydává usnesení, a tedy možnost jeho přezkumu.

Kde se naopak inspirace rakouskou úpravou projevuje, je odst. 2, respektive článek 31, který se vrací k předpokladu, který platil v českých zemích až do přijetí současného OSŘ, tedy že ani smrtí zmocnitele neodchází ke zrušení procesní plné moci. Tato změna je dle věcného záměru⁸⁶ motivována snahou o zrychlení řízení, kdy v mezidobí, než bude vyjasněna situace procesních nástupců, bude o práva původního zmocnitele, a

⁸⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s. 133. Dostupné online na: psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28011

⁸⁶ Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 92. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

zprostředkovaně tudíž i jeho případných nástupců, postaráno. Ke zrychlení řízení, respektive omezení případů, kdy by muselo docházet k jeho přerušení, nepochybně dojde, taková úprava však otevírá jiné otázky, kupříkladu stran situace, kdy procesní nástupci nebudou souhlasit s úkony, které takový zmocněnec s plnou mocí učinil v mezidobí, než byla otázka nástupců vyřešena.

Soud v takovém případě může prozatímně pokračovat s potenciálním okruhem procesních nástupců, kteří budou určení kupříkladu závětí, případně všech potenciálních dědiců podle dědické třídy, přičemž tito by byli v postavení nerozlučných společníků a pokud by například v řízení vůbec nechtěli pokračovat, mohli by dát zmocněnci adekvátní příkaz, případně se obrátit přímo na soud. Stejně tak by mohli postupovat při zrušení procesní plné moci v případě, že si nebudou přát zastoupení původním zmocněncem. Tento postup však může způsobit vlastní komplikaci v tom, že vůle takto určeného okruhu potenciálních nástupců nemusí být jednotná. Na rozdíl od současného OSŘ však s takovou situací věcný návrh počítá v článku 19, kde odst. 2 stanoví, že v takovém případě by se soud řídil takovým procesním úkonem, který by byl pro společenství jako celek příznivější.

5.6 Zhodnocení úpravy procesního nástupnictví při univerzální sukcesi

Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi není institutem, jež by byl zdrojem zásadních kontroverzí či změn. Ostatně poměrně konstantní úprava ve všech sledovaných kodifikacích je toho důkazem. Samozřejmě docházelo k vývoji, nikdy však se například nestalo, že by taková úprava úplně chyběla či byla postavena na odlišných základech a principech, a stejně tak se podobaly i její důsledky, byť s nutností užití analogie v určitých případech.⁸⁷

První oblastí, kde je patrně viditelný vývoj, je nutnost vydání usnesení o tom, s kým bude soud v řízení pokračovat. Zde autor práce dává zapravdu zákonodárci, že při rozhodnutí tak zásadní otázky, jako kdo je stranou řízení, by měla existovat možnost opravných prostředků. To může sice řízení na první pohled protáhnout, na druhý však může též ušetřit času i prostředků mnohem více v případě, že se na potenciální chybu přijde ihned, a ne až po přezkumu finálního verdiktu soudu, kdy by činnost jak soudu, tak stran, strávená aktivitou v řízení, kde jedna z nich byla chybně určena, přišla vniveč.

⁸⁷ typicky u úpravy univerzální sukcese právnických osob až do současného OSŘ

Tento aspekt současné úpravy reflektuje i věcný návrh nového civilního řádu soudního, s čímž autor práce souhlasí.

Choulostivější otázkou je pak přístup ke zrušení procesní plné moci po smrti osoby, která ji udělila. Zatímco první dva zkoumané kodexy se k ní stavěly tak, že k jejímu zrušení nedochází, současný OSŘ se přiklonil k pojetí opačnému a vzhledem k tomu, že věcný návrh nového ČRS se k původní úpravě hodlá vrátit, je na místě dobře zvážit klady i záporny takového přístupu. Kladem je jednoznačně zrychlení řízení, kdy mnohdy nebude vůbec třeba ho přerušovat. Pokračováním se zmocněncem bude totiž nepřímo nadále naplňována vůle původní strany a dá se očekávat, že bude chránit její procesní práva i v přechodném období, než bude otázka procesních nástupců postavena na jisto. Na straně druhé však vyvstávají otázky, jak kupříkladu naložit se situací, kdy procesní nástupci nebudou souhlasit s úkony zmocněnce, hrazení nákladů za tyto „nevyžádané“ úkony, případně situace, kdy se ukáže, že zmocněnec sledoval nejlepší zájmy zmocnitele, avšak u jeho procesních nástupců tomu tak už není.

Například se může jednat o situaci, kdy se procesním nástupcem navzdory předchozímu očekávání stane odlišná osoba, než se kterou jako s potenciálním nástupcem počítal soud, a tudíž vůbec nebyla zahrnuta do rozhodování o dalším postupu v řízení. Případně nastoupí osoba, jejíž návrh byl v rozporu s některými z ostatních potenciálních nástupců a soud pak byl nucen vybrat cestu dle jeho názoru příznivější, kterou se stala ta odporující vůli konečného nástupce. V obou těchto případech však výsledkem bude, že bude procesní nástupce nucen nést následky rozhodnutí, ke kterým se ani nemohl vyjádřit nebo s nimi otevřeně nesouhlasil. Je očividné, že takové situace v drtivé většině případů nenastanou a ve srovnání s úsporou času v mnoha řízeních, která z takto upravené procesní plné moci vyplýne, nejsou dle názoru autora práce tyto teoretické komplikace natolik závažné a neřešitelné, aby vedly k upuštění od navrhované úpravy. Stále se však jedná o důsledky, s nimiž by se zákonodárce či judikatura musela v případě přijetí takové úpravy dříve či později vypořádat.

6 Procesní nástupnictví při singulární sukcesi

Procesní nástupnictví při singulární sukcesi není následkem ztráty procesní subjektivity jedné ze stran jako v případě sukcese univerzální, ale dobrovolným převodem práva či povinnosti, o nichž se řízení vede, na jinou osobu. Vzhledem k tomu, že i původní strana tak může zůstat stranou sporu, nedochází k němu ze zákona, ale pouze na základě návrhu žalobce, tedy stejně jako u přistoupení či záměny účastníka. Obsahuje tedy určité prvky typické pro ostatní instituty mající za následek změnu stran řízení, a proto už samotná otázka, kam by měla jeho úprava spadat, nemá jednoznačnou odpověď. Tím spíše je pak diskutabilní jeho současná úprava vzhledem k potenciálu jejího zneužití či zásahu do procesních práv původních stran i jejich nástupců. Zajímavá je však i samotná cesta, skrz níž zákonodárce k současnému znění došel. Všem těmto otázkám se tak bude věnovat následující kapitola.

6.1 Současná úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi

Jak již bylo zmíněno, samotné umístění úpravy procesního nástupnictví při singulární sukcesi v OSŘ je nestandardní. Najdeme ji totiž v § 107a, z čehož plynou dva důsledky: 1. z označení jasně vyplývá, že původní verze OSŘ tento paragraf neobsahovala a byl přidán až později, jako mnoho dalších změn, zákonem č. 30/2000 Sb. a 2. toto umístění hned za procesní nástupnictví při singulární sukcesi jej podřazuje pod „Překážky postupu řízení“, což je samo o sobě poměrně problematické tvrzení. § 107a totiž zní:

„(1) Má-li žalobce za to, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, může dříve, než soud o věci rozhodne, navrhnout, aby nabyvatel práva nebo povinnosti, popřípadě ten, kdo převzal výkon vlastnického práva k majetku, o něž v řízení jde, vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka; to neplatí v případech uvedených v § 107.

(2) Soud návrhu usnesením vyhoví, jestliže se prokáže, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost uvedená v odstavci 1, a jestliže s tím souhlasí ten, kdo má vstoupit na místo žalobce; souhlas žalovaného nebo toho, kdo má vstoupit na jeho místo, se nevyžaduje. Právní účinky spojené s podáním žaloby zůstávají zachovány.

(3) Ustanovení § 107 odst. 4 platí obdobně.“

Vzhledem k odst. 1 podání návrhu na změnu závisí pouze na vůli žalobce a pokud ten se rozhodne takový návrh nepodat, nedojde k přerušení řízení, jež může pokračovat až do meritorního rozhodnutí, které ovšem za takové situace bude pro žalobce nepříznivé. To však nic nemění na faktu, že současné strany mohou v řízení pokračovat i s chybějící věcnou legitimací a nejedná se tudíž o překážku postupu řízení. Vhodnějším se tedy autorovi této práce jeví umístění tohoto ustanovení přímo za úpravu přistoupení a záměny účastníka, kterým se svými důsledky pro řízení podobá více než procesnímu nástupnictví při sukcesi univerzální. Obě ustanovení navíc obsahují vyloučení jejich aplikace navzájem, a tedy jejich umístění přímo za sebe umožní i jejich přímou komparaci ze strany adresátů.

Samotný výše zmíněný požadavek, aby návrh podal pouze žalobce, nicméně problémový není, jelikož odpovídá tomu, že právě žalobce plně disponuje řízením a pokud v něm bude chtít pokračovat v původním složení, byť si bude vědom singulární sukcese svého práva či žalobcovy povinnosti, nemělo by mu v tom být bráněno, jelikož negativní následky zamítavého konečného rozsudku ponese také on a je vhodné mu tak v tomto ohledu být ponechat prostor ke zhodnocení situace a adekvátního postupu.

Vedle návrhu žalobce je dalším požadavkem, aby byl tento návrh založen na jeho domněnce, že nastala právní skutečnost, která má za následek převod či přechod daného práva či povinnosti na jinou osobu. Nejčastějšími příklady takových situací jsou v praxi⁸⁸ smlouva o postoupení pohledávky⁸⁹ v případě žalobce či smlouva o převzetí dluhu⁹⁰ u žalovaného. Dokazovat se ovšem musí pouze samotná existence takové skutečnosti, tedy kupříkladu uzavření smlouvy, a nikoliv už to, zda žalobce či žalovaný skutečně tvrzené právo či povinnost měl, a tudíž ho vůbec mohl převést, jelikož takový postup by opět presumoval konečný výsledek řízení a zkoumání těchto skutečností by tak nemělo být do rozhodování o změně strany řízení zahrnováno. K takové skutečnosti navíc musí dojít až po zahájení řízení, a nikoliv již před jeho začátkem, neboť v takovém případě by bylo nutné využít přistoupení či záměny dle § 92 a v tomto ohledu se tak procesní nástupnictví při singulární sukcesi podobá tomu u sukcese univerzální.

⁸⁸ § 107-111 Překážky postupu řízení. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁸⁹ § 1879 a násl. OZ

⁹⁰ § 1888 a násl. OZ

Nejproblematictější pasáží § 107a je odst. 2. Všechny nedostatky, které z tohoto ustanovení vyplývají, shrnul Dvořák ve svém odborném příspěvku⁹¹ týkajícím se právě procesního nástupnictví při singulární sukcesi. Jedná se o odstavec, který vyžaduje souhlas pouze v případě nového žalobce, avšak již ne v případě původního ani nového žalovaného, a to ani za situace, kdy dochází ke změně jejich vlastní strany. Tento přístup, který preferuje zásadu, že zásadní pro rozsudek je stav v době jeho vyhlášení⁹² oproti právu žalovaného na to, aby bylo ve sporu meritorně rozhodnuto mezi ním a osobou, která ho zažalovala,⁹³ ovšem může vést k poměrně nespravedlivým důsledkům. Z pozice původního žalovaného totiž může dojít k situaci, že dojde ke změně žalobce, přičemž z původně sousedského sporu se najednou pro žalovaného může stát spor s nadnárodní korporací s týmem advokátů, tedy vývoj, který ho dostane do podstatně horšího postavení a potenciálně výrazně navýší náklady, které bude muset na spor vynaložit i v případě, že nakonec zvítězí. Nelze přitom vyloučit, že kdyby o této situaci věděl dopředu, s žalobcem by se raději dohodl a soudnímu řešení se vyhnul, případně jeho nároky u soudu dobrovolně uznal.⁹⁴ Ještě mnohem horší však může být pozice nového žalovaného. Ten totiž při převodu vůbec nemusel vědět o tom, že jeho následkem se stane stranou v probíhajícím soudním sporu a co víc, že dle odst. 3 bude muset přijmout stav řízení v takovém stavu, v jakém ho zanechal původní žalobce a bude tak jeho úkony vázán. Tento přístup navíc slučuje následky singulární sukcese (tedy vztahu hmotněprávního) s procesním nástupnictvím (tedy vztahem procesněprávním) tím, že *de facto* nutí nového žalovaného, aby svým rozhodnutím nepřevzal pouze právo hmotné, ale i všechna přidružená práva, respektive spíše povinnosti procesní, které plynou z probíhajícího řízení, o němž ovšem takový nástupce nemusel vůbec vědět, tím méně ho pak mohl během jeho dosavadního průběhu jakkoliv ovlivnit.

Výše zmíněné nedostatky navíc vůbec nezahrnují situace, kdy dochází ke snaze institut procesního nástupnictví při singulární sukcesi zneužít k poškození druhé strany, a to jak z pozice žalobce, tak žalovaného, přičemž k příkladům obojího existuje bohatá

⁹¹ DVOŘÁK, Bohumil. Změna stran řízení při singulární sukcesi. In: DVOŘÁK, Jan. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-595-6.

⁹² § 154 odst. 1 OSŘ

⁹³ viz právo na spravedlivý proces v čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv

⁹⁴ DVOŘÁK, Bohumil. Změna stran řízení při singulární sukcesi. In: DVOŘÁK, Jan. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. s. 418. ISBN 978-80-7552-595-6.

judikatura.⁹⁵ Byť by se totiž mohlo zdát, že vzhledem k tomu, že s návrhem na změnu musí vždy přijít žalobce a bez jeho souhlasu k ní tedy nemůže dojít, má nový žalobce oproti žalovanému podstatnou výhodu, opak je pravdou. To, že žalobce takový návrh nepodá, totiž nijak nezmění skutečnost, že z pohledu hmotného práva k takové změně dojde a soud ji bude stejně muset ve výsledném rozsudku reflektovat.⁹⁶ Žalobce se tak dostává do pozice, že byť by si byl vědom pokusu o zneužití procesního nástupnictví, jeho možnostmi by bylo buď na něj přistoupit a vědomě zhoršit svou pozici s tím, že ale zachová pasivní věcnou legitimaci žalovaného nebo změnu nenavrhnout a tím ve své podstatě přijmout, že výsledkem řízení, pokud bude pokračovat, bude zamítnutí jeho žaloby. V úvahu připadá hned několik podob takového zneužívání, kupříkladu nekonečné převádění sporné věci na další a další osoby (nejčastěji osoby právnické) s cílem řízení co nejvíce protáhnout a v důsledku zvyšovat náklady, které musí protistrana na řízení vynaložit. Nejčastěji se však bude jednat o pokus strany, která očekává svou prohru, a tudíž i povinnost nahradit náklady řízení vítězi, dosadit na své místo osobu nemajetnou, ať již fyzickou či právnickou, na níž se druhá strana žádné náhrady nedomůže, případně dokonce může dojít ke kombinaci obou těchto forem. Soud sice může s odkazem na § 2 OSŘ takovou změnu nepřipustit, jedná se ovšem pouze o institut procesněprávní a tudíž v této situaci nedostačující.⁹⁷ Navíc i nabyvatelé, kteří by chtěli do řízení dobrovolně vstoupit, ale původní žalobce daný návrh nepodá, případně bude soudem zamítnut, budou ve výsledku poškozeni na svých právech. Zákon jim sice dává možnost zapojit se do řízení díky institutu vedlejší intervence,⁹⁸ jejich procesní postavení však bude oproti straně řízení daleko slabší.

Z odst. 3 v kombinaci s § 170 odst. 4 vyplývá, že stejně jako u sukcese univerzální je nástupce nucen přijmout stav řízení tak, jak ho zanechal jeho předchůdce. To, že tento přístup může vést k postavení obzvláště nového žalovaného v nezáviděníhodné situaci,

⁹⁵ např. náleží Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2016, sp. zn. III.ÚS 2242/15, Nález Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2012, sp. zn. III.ÚS 468/11, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2017, sp. zn. 23 Cdo 512/2017 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2017, sp. zn. 30 Cdo 2668/2017

⁹⁶ DVOŘÁK, Bohumil. Změna stran řízení při singulární sukcesi. In: DVOŘÁK, Jan. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. s. 420. ISBN 978-80-7552-595-6.

⁹⁷ DVOŘÁK, Bohumil. § 107a (Procesní nástupnictví, nedochází-li ke ztrátě procesní subjektivity). In: LAVICKÝ, Petr aj. *Občanský soudní řád: Praktický komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-11-11]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁹⁸ viz § 93 OSŘ

kdy se bez svého souhlasu dostane do pozice, která kupříkladu v důsledku nečinnosti jeho předchůdce může být mnohem horší, než kdyby vystupoval v řízení od samého počátku a adekvátně využíval všech svých procesních práv, již bylo zmíněno výše.

Uplatnění tohoto institutu přitom není vázáno pouze na řízení před soudem prvoinstančním, ale je bez omezení možné i v případě odvolacího řízení založeném na principu úplné apelace a se splněním dalších podmínek typických pro apelaci neúplnou pak i tam. Stejně jako u předchozích institutů se o změně strany vlivem procesního nástupnictví při singulární sukcesi vydává usnesení, proti kterému je přípustné jak odvolání, tak i případné následné dovolání.⁹⁹

6.2 Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi v ČŘS 1895

Oproti současné úpravě preferující posouzení stavu, který platí při vyhlášení rozsudku, úprava ČŘS 1895 se vydávala zcela opačným směrem. Nalézala se v § 234, který zněl:

„Zcizení věci nebo pohledávky, jež se stala předmětem sporu, nemá vlivu na rozepří. Nabyvatel není bez svolení odpůrcova oprávněn vstoupiti do sporu jako hlavní strana.“

Stejně jako současný OSŘ tak nebránil žádné ze stran ve zcizení práva či povinnosti, o něž v řízení šlo, takové hmotněprávní jednání však nemělo na samotné řízení před soudem žádný vliv. Nebylo tudíž třeba, aby soud takovou změnu reflektoval a rozhodným byl stav při zahájení řízení, což znamenalo, že pokud byla v té době věcná legitimace obou stran, mohla být žaloba úspěšná i za situace, že při vyhlášení rozsudku již ani jedné ze stran nemuselo dané právo či povinnost svědčit. Hora k tomu dodával,¹⁰⁰ že myšlenkou v pozadí takové úpravy bylo ochránit stranu, u níž ke změně nedošlo, před soukromoprávními úkony, které by protistraně odnímalý věcnou legitimaci a chránit tak “vzájemnou vázanost stran na sebe“.

Věta druhá citovaného ustanovení nicméně dovolovala, aby ke změně došlo, bylo k tomu však třeba jak souhlasu nástupce,¹⁰¹ tak zároveň protistrany, kterou toto

⁹⁹ SVOBODA, Karel. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. s. 462. ISBN 978-80-7400-673-9.

¹⁰⁰ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 176. ISBN 978-80-7357-540-3.

¹⁰¹ šlo totiž o jeho „oprávnění“ ke vstupu

ustanovení chránilo. V případě, že s takovou změnou všichni souhlasili, neměl pak soud důvod změnu nepovolit, jelikož nedocházelo k zásahu do práv žádné ze stran a nadto souhlas soudu ani nebyl vyžadován.¹⁰² V případě změny pak stejně jako v současné úpravě byl nabyvatel vázán aktuálním postavením zcizitele se všemi jeho procesními právy i povinnostmi.

Problém však vyvstal ve chvíli, kdy takový ideální stav nenastane a ke změně nedošlo. V takovém případě se totiž nabízela otázka, zda se právní moc rozsudku vztahovala i na nabyvatele, který však v celém řízení vůbec nevystupoval. Zde opět Hora došel k závěru,¹⁰³ že odpověď záporná, tedy že sice by žaloba mohla být i přes singulární sukcesi úspěšná, rozsudek by však vůči nabyvateli nemohl účinkovat, by šla přímo proti smyslu samotného ustanovení, kterým je ochránit protistranu. Ta by naopak byla § 234 nucena zůstat navázána na straně, o níž dopředu ví, že není věcně legitimována, přičemž za takové situace by nakonec takové protistraně nezbylo nic jiného než podat žalobu novou, která bude směřovat proti nástupci a absolvovat celé řízení znovu, byť v předchozím sporu o totéž právo zvítězila. Bylo proto nutné zodpovědět tuto otázku kladně a vztáhnout právní moc rozsudku i proti nabyvateli daného práva či povinnosti. Zároveň však podotkl, že osoba, která nabyla věc po zahájení řízení, ji nabyla v jejím tehdejší stavu a se všemi tehdejšími vlastnostmi, mezi něž patří i probíhající řízení o ní. Tento názor však je problematický v tom, že směšuje hmotná a procesní práva dohromady, což neodpovídá současné teorii, která obě odvětví bere jako samostatná.¹⁰⁴

6.3 Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi v OSŘ 1950

Výslovnou úpravu procesního nástupnictví při singulární sukcesi sice OSŘ 1950 neobsahoval, z tehdejší důvodové zprávy¹⁰⁵ však bylo možné dovodit, že úmyslem zákonodárce bylo vztáhnout § 415, kterému se již věnují sekce 3.3 a 4.3, i na tyto situace

¹⁰² OTT, Emil, SPÁČIL, Jiří, ed. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 44. ISBN 978-80-7357-896-1.

¹⁰³ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 177. ISBN 978-80-7357-540-3.

¹⁰⁴ viz kapitola 2

¹⁰⁵ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957. s. 666.

a tím pádem jak záměnu a přistoupení účastníka, tak procesní nástupnictví při singulární sukcesi pokrýt jediným ustanovením, které znělo:

„Ukáže-li se za řízení, že žalobu podala osoba, která neměla žalovat, nebo že žaloba byla podána proti osobě, která neměla být žalována, může soud povolit, aby původní žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby ho nahradil pravý žalobce nebo žalovaný.“

Toto řešení však bylo poněkud nešťastné, jelikož každý z těchto institutů měl svá specifika a z hlediska doslovného výkladu pak takové ustanovení odpovídalo pouze současné záměně účastníka. U přistoupení účastníka totiž nedocházelo k tomu, že by původní strana z řízení vystupovala a byla nahrazována „pravým žalobcem či žalovaným“ a u procesního nástupnictví zase neplatilo, že „žalobu podala osoba, která neměla žalovat nebo že žaloba byla podána proti osobě, která neměla být žalována“, jelikož v době podání žaloby k žádnému převodu ještě nedošlo a obě strany tak tehdy mohly být věcně legitimované.

Celé ustanovení bylo navíc značně vágní a doslovným výkladem by se dalo dospět k názoru, že návrh mohl podat žalobce, žalovaný i další 3. osoby, typicky tedy potenciální procesní nástupci a že nebyl vyžadován jiný souhlas než soudu, což by dávalo nebyvalou volnost k využívání záměny, přistoupení i procesního nástupnictví při singulární sukcesi. Kombinací Rubešova komentáře¹⁰⁶ a Fialova odborného článku¹⁰⁷ však bylo možné dojít k závěru, že v praxi tomu tak nebylo a návrh mohl podat pouze žalobce či žalovaný s tím, že pokud docházelo ke změně na straně žalobce, musely souhlasit obě původní strany i žalobce nový, zatímco při změně žalovaného jeho souhlas vyžadován nebyl. Taková úprava ohledně souhlasů nebyla problematická u záměny a přistoupení, kde nedocházelo k tomu, že by noví účastníci byli vázáni úkony svých předchůdců, ale u procesního nástupnictví při singulární sukcesi, kde byla situace opačná, mohlo z hlediska nového žalovaného docházet k podstatnému omezení jeho procesních práv, přičemž nevhodnost takové úpravy již byla zmíněna v sekci 6.1.

Dle autora této práce je tak snaha zahrnout všechny tyto instituty do jediného ustanovení, které však jazykově odpovídalo pouze jedinému, nezohledňovala odlišnost výsledného postavení nového žalobce či žalovaného v řízení a většina detailů musela být navíc stejně dovozována z odvětvových principů v související odborné literatuře,

¹⁰⁶ RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957. s. 667.

¹⁰⁷ FIALA, Josef. *Změna účastníka v občanském soudním řízení.* AUC – Iuridica. 1961, č. 1, s. 74.

nevhodná a podrobnější úpravu pro každý z institutů zvlášť, což je trend, kterého se zákonodárce drží,¹⁰⁸ považuje za mnohem přijatelnější řešení.

6.4 Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi v OSŘ od roku 1963 po dnešní stav

Ani současný OSŘ v době svého přijetí procesní nástupnictví při singulární sukcesi výslovně neupravoval, navíc však vyvstal problém, kdy se judikatura ani odborná veřejnost nemohla shodnout,¹⁰⁹ jak se k tomuto institutu postavit, přičemž tato otázka nabírala na závažnosti společně s tím, jak rostla četnost případů singulární sukcese, zejména pak v souvislosti s privatizací po sametové revoluci.¹¹⁰ Nejednotný výklad nakonec vykrytalizoval ve 2 hlavní myšlenkové proudy, jejichž zástupci vedli debatu skrze příspěvky publikované v rozličných odborných periodících mezi roky 1994 a 1997, přičemž hlavním bodem sporu se stala otázka, kdy a za jakých podmínek k procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi bude docházet.

První strana zastávala názor, že k procesnímu nástupnictví dojde automaticky jako k následku singulární sukcese, přičemž soud by měl takový přechod reflektovat ve chvíli, kdy se o něm dozví, bez nutnosti jakéhokoliv souhlasu ať už původních či nastupujících žalobců nebo žalovaných. K procesnímu nástupnictví by tak mohlo dojít i proti vůli stran s tím, že byla důsledně dodržována zásada § 154 OSŘ, tedy že rozhodujícím je stav v době vyhlášení rozsudku. Tento přístup navíc mnohem více odpovídal zásadě materiální pravdy, kterou se OSŘ v době vzniku řídil jako vedoucí ideou. Prvním ze zástupců tohoto názoru, byť se neúčastnil samotné debaty v 90. letech, která probíhala až po jeho úmrtí, byl Rubeš, jenž k tomuto výsledku došel ve svém komentáři¹¹¹ k původní verzi OSŘ, kdy měl zato, že soud procesní nástupnictví jako následek singulární sukcese pouze konstatuje a ustanovení § 92 odst. 2, které vyžaduje souhlas obou původních stran i potenciálního nového žalobce, se v takové situaci neužije. K obdobným závěrům dospěli

¹⁰⁸ zatímco totiž OSŘ 1950 obsahoval jediné ustanovení pro všechny 3 instituty, současný OSŘ již měl výslovnou úpravu přistoupení a záměny účastníka a v roce 2000 přidal i procesní nástupnictví při singulární sukcesi

¹⁰⁹ BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi. *Právní rozhledy*. 1997, č. 4.

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ RUBEŠ, Josef aj. *Občanský soudní řád – Komentář, díl I.*, Praha: Orbis, 1970. s. 416.

i Drápal a Bureš, kteří tento přístup detailněji rozebírali a ospravedlňovali v komentáři z roku 1994¹¹² a dvou odborných článcích z let 1994¹¹³ a 1997.¹¹⁴

Strana druhá však s takovými závěry silně nesouhlasila, zdůrazňovala, že singulární sukcese bude vždy pouze právem tvrzeným, jelikož v samotném řízení se pak může ukázat, že daná strana právo či povinnost v první řadě vůbec neměla, a tudíž je nemohla ani převést či postoupit a je tak třeba důsledně oddělovat právo hmotné a procesní v souladu se současnou právní vědou a nesměšovat instituty a vztahy těchto dvou samostatných odvětví. Nebylo proto dle ní možné považovat procesní nástupnictví při singulární sukcesi za obdobné sukcesi univerzální a v souladu s principem dispozičním tak za hlavní považovala vůli žalobce s tím, že k procesnímu nástupnictví nemůže dojít automaticky, ale je třeba respektovat vůli stran. S tímto přístupem přišli nejprve Spáčil a Balák v reakcích na výše zmíněné články, které vydali v letech 1995¹¹⁵ a 1997.¹¹⁶ K těmto dvěma autorům se později v roce 1997 přidala i Winterová, která taktéž zkritizovala míšení práva hmotného a procesního a sama přišla s řešením, které se jí za tehdejší situace zdálo nejvhodnější, tedy aplikovat skrze *analogii legis* na procesní nástupnictví při singulární sukcesi ustanovení § 92 odst. 2 o záměně účastníka, které dle jejího názoru na tento institut původně nedopadalo.¹¹⁷

Žádné z těchto řešení však nebylo ideální a pokud se všichni zmiňovaní autoři na něčem shodli, byla to nutnost změny, jelikož současná úprava *de lege lata* byla nedostačující.¹¹⁸ Tato změna nakonec přišla v roce 2000, kdy došlo k přidání § 107a. Zároveň s ním přibyl k § 92 odst. 3, který výslovně vylučuje jeho aplikaci na případy procesního nástupnictví při singulární sukcesi. Zajímavostí je, že byť výsledná úprava se spíše kloní k závěrům Spáčila, Baláka a Winterové, je tento institut (dle názoru autora

¹¹² BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír. *Komentář k občanskému soudnímu řádu*. Praha: C.H. Beck, 1994. s. 123 a násl.

¹¹³ BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír. Procesní nástupnictví v civilním soudním řízení. *Právní praxe v podnikání*. 1994, č. 9.

¹¹⁴ BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi. *Právní rozhledy*. 1997, č. 4.

¹¹⁵ SPÁČIL, Jiří. Sporné otázky procesního nástupnictví. *Právní praxe*. 1995, č. 7.

¹¹⁶ BALÁK, František; SPÁČIL, Jiří. Ještě k otázce, zda má singulární sukcese za následek procesní nástupnictví. *Právní rozhledy*. 1997, č. 5/6.

¹¹⁷ WINTEROVÁ, Alena. Příspěvek k diskusi o procesním nástupnictví. *Právní praxe*. 1997, č. 45/10.

¹¹⁸ tamtéž, s. 631.

této práce nesystematicky) zařazen přímo za procesní nástupnictví při univerzální sukcesi mezi překážky postupu řízení. Samotná důvodová zpráva novely je pak poměrně skoupá a kupříkladu k zajímavé otázce, zda by nebylo vhodnější vyžadovat i souhlas žalovaného či toho, kdo má na jeho místo nastoupit pouze podotýká, že jejich nesouhlas nemůže mít na rozhodnutí soudu vliv,¹¹⁹ neobsahuje však žádnou argumentaci, proč se tento případ například liší od nově zformulované záměny účastníka v § 92 odst. 2, kde je souhlas původního žalovaného potřeba vždy.

6.5 Úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi ve věcném návrhu nového ČŘS

U procesního nástupnictví při singulární sukcesi lze znovu pozorovat inspiraci úpravou rakouského ZPO, potažmo tedy i ČŘS 1895. Relevantní ustanovení se nachází v čl. 116,¹²⁰ který plně odpovídá myšlenkám zmiňovaných kodexů, neboť zní:

„Zcizení sporné věci nebo práva po zahájení sporu nemá na řízení vliv.

Nabyvatel není bez souhlasu stran oprávněn vstoupit do řízení jako nástupce procesní strany (procesní nástupce).“

Procesní nástupnictví tak nemá na řízení vliv, což samozřejmě eliminuje všechny dříve zmiňované možnosti zneužívání tohoto institutu. Singulární sukcese jako taková však není zakázána a pokud k ní dojde, chybějící věcnou legitimaci jedné ze stran nahradí legitimace procesní, která umožní, aby soud mohl rozhodnout mezi původními stranami sporu s tím, že žaloba bude mít šanci na úspěch. Tato úprava zároveň nevylučuje ani promítnutí procesního nástupnictví do samotného řízení, je k tomu však potřeba souhlasu jak obou původních stran, tak strany nové, jelikož pouze taková situace zajistí, že nebude moci dojít k tomu, že by se postavení některé ze stran mohlo subjektivně zhoršit bez jejího vlastního souhlasu.¹²¹

Samozřejmě se pak nabízí otázka, jak postupovat v případě, že tento ideální stav nenastane a souhlas protistrany, která ve sporu zůstává, nebude dán, respektive tedy jak

¹¹⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. s. 132. Dostupné online na: psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28011

¹²⁰ Věcný záměr civilního řádu soudního. s. 125. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

¹²¹ tedy riziko současné právní úpravy, které opět bylo popisováno v sekci 6.1

budou chráněna práva nabyvatele, kterému bude ve změně zabráněno. Zde je důležité upozornit, že tato úprava procesního nástupnictví neexistuje ve vakuu, ale je součástí nové podoby ČRS, která mimo jiné obsahuje i institut výjimečné vedlejší intervence, který je přiblížen v sekci 3.2.1, nachází se v čl. 20 a který by v takovém případě umožnil nabyvateli účastnit se řízení v pozici vedlejšího intervenienta s postavením nerozlučného společníka, což by mu dávalo dostatečná procesní práva, aby i v případě, že postupník se ke sporu bude stavět liknavě, jelikož mu již v praxi na výsledku řízení mnoho nezáleží, byla nabyvateli ponechána možnost taková práva uplatnit nezávisle na postupníkovi.

Je totiž nutné podotknout, že aby tento institut fungoval tak, jak byl zamýšlen, je třeba rozšiřovat právní moc rozsudku i na procesní nástupce i za situace, kdy se stranou řízení nestanou. Tuto otázku řešil již ČRS 1895, kde se však jednalo o pouhé dovozování ze smyslu institutu, zatímco věcný návrh nového ČRS obsahuje rovnou čl. 276, který výslovně uvádí, že právní moc rozsudku se vztahuje i na právní nástupce původních stran.

Rozhodně však nelze říci, že by tato staronová úprava neměla své problémy, které se váží právě k samotným rozsudkům. V první řadě i přes jasné ustanovení čl. 276 nelze vyloučit kupříkladu situaci, že nabyvatel se nemusí o probíhajícím řízení dozvědět, přičemž jeho hmotněprávní jednání bude mít nakonec jako důsledek vázanost rozsudkem, jehož právní moc ho zahrnuje také, přitom však v samotném řízení se vůbec neobjevil. Dalším problematickou oblastí pak jsou následky pokusů o vymáhání nároků plynoucích z takových rozsudků, kterými mohou být další spory, čímž by v praxi docházelo k jejich množení, a tedy opaku jednoho z cílů úpravy procesního nástupnictví. Tyto důsledky se sice dají vhodnou související právní úpravou zmírňovat, nikoli však plně eliminovat.

6.6 Zhodnocení úpravy procesního nástupnictví při singulární sukcesi

Ze všech institutů, kterým se tato práce věnovala, je to právě procesní nástupnictví při singulární sukcesi, které je zdaleka nejproblematictější. Jistě lze dojít k závěru, že ve srovnání s nejasnou úpravou obsaženou v OSŘ 1950 i v současném OSŘ v době jeho původního vydání, je úprava aktuální krokem kupředu. Zároveň je možné kvitovat její snahu držet se zásady, že pro rozsudek má být rozhodný stav v době jeho vyhlášení. Jako celek je však v mnoha ohledech nedokonalá. Nesystematické umístění v praxi nemá na strany sporu dopad, co ho však má, je chybějící nutnost souhlasu ať již původního či nového žalovaného. Tato absence může vést k zásadnímu zásahu do jejich procesních práv, ať už se jedná o nárok na meritorní rozhodnutí mezi původními stranami řízení či o

nástup nového žalovaného na místo svého předchůdce v aktuálním stavu řízení bez jakékoliv možnosti toto ovlivnit, byť by se tím dostával do procesně bezvýhodné situace způsobené laxností svého předchůdce. Nelze navíc pominout široký okruh možného zneužití této úpravy, a to jak ze strany žalobce, tak žalovaného.

Je proto na místě zvážit změny, které by mohly tuto situaci napravit, přičemž se nabízejí dvě možné cesty. První z nich je konzervativnější a spočívá v menších změnách v současné úpravě, které by odstranily alespoň některé z výše zmiňovaných problémů. V praxi by tedy autor této práce navrhoval jednak zařazení tohoto institutu mimo “překážky postupu řízení“, na systematicky smysluplnější místo za § 92, věnující se přistoupení a záměně účastníka. Hlavně by však mělo dojít k novelizaci, která přidá povinnost, aby se změnou strany vždy musely souhlasit jak obě strany původní, tak nabyvatel, ať už by byl na straně žalobce či žalovaného.

Druhou cestou je pak komplexnější úprava, respektive odlišné pojetí celého institutu po vzoru současné úpravy rakouské, což je cesta, kterou se vydává věcný záměr nového ČŘS. Detaily takového řešení nabízí předcházející sekce, je však třeba zdůraznit, že současně s touto úpravou procesního nástupnictví při singulární sukcesi by bylo třeba nově zavést i institut výjimečné vedlejší intervence nebo kupříkladu rozšířit právní moc rozsudku i na právní nástupce, autor proto není toho názoru, že by tato změna byla vhodná za platnosti současného OSŘ, což však rozhodně neznamená, že by tuto úpravu nepovažoval za vhodnější nežli stav současný. Nejedná se o úpravu prostou vlastních komplikací, při srovnání kladů a záporů však jasně vychází jako čistší řešení, které efektivně zabrání veškerému potenciálnímu zneužívání a při zavedení výjimečné vedlejší intervence je i šetrnější k procesním právům nástupců, jež se stranami z důvodu chybějícího souhlasu nestanou.

Názory autora by se tudíž daly shrnout tak, že za platnosti současného OSŘ by se jako vhodnější jevila první cesta, tudíž dílčí novelizace současné úpravy, která by napravila alespoň některé její neduhy. V případě přijetí komplexní nové úpravy občanského procesního práva se však otevírá i možnost inspirace již zmiňovanou úpravou rakouskou, která by v případě adekvátní implementace i se všemi souvisejícími instituty byla dle autora této práce jistě vhodnější než řešení současné, na jehož nedostatky bylo již mnohokrát poukazováno a vzhledem k tomu, že přijetí nové kodifikace je zatím stále v nedohlednu, minimálně prve zmiňovaná novelizace by bez pochyb neměla být zbytečně odkládána.

7 Srovnání s právní úpravou Francie

Veškerá dostupná literatura týkající se změny stran řízení obsahující srovnání s právní úpravou zahraniční, se omezuje na poměrně omezený okruh zemí. Jednak je to Rakousko s Německem, dále pak Slovensko a případně Rusko. Tento okruh je logický, jelikož právě s těmito zeměmi jsme dlouhá léta sdíleli právní úpravu, případně posloužily jako její inspirační zdroje, vesměs se navíc jedná o sousedící státy, nicméně není na škodu se podívat i o něco dále za hranice a pro tuto práci tak autor zvolil zemi s rozsáhlou právní tradicí, obzvláště v oblasti práva občanského, kde díky kodifikacím z napoleonské éry, primárně tedy *Code civil*, zákoníku občanského práva hmotného, docházelo ke skutečnému rozkvětu právní vědy. Je jí samozřejmě Francie, jejíž dosah se neomezuje pouze na její pevninskou rozlohu, ale i na mnoho oblastí, které jsou či historicky byly pod jejím vlivem a jejichž právní řády vycházejí právě z úpravy francouzské. Důsledkem toho je, že dokonce i v Severní Americe lze nalézt kontinentální právní systém, kupříkladu v kanadské provincii Québec či Louisianě v USA. Stručný náhled do takto vlivné úpravy, její srovnání s českou i představení v České republice neznámých institutů, se tudíž jeví vhodným zakončením této práce.

7.1 Stručný přehled současné úpravy občanského práva procesního ve Francii

Před samotným rozebráním jednotlivých institutů je každopádně třeba se alespoň stručně seznámit s vývojem občanského práva procesního ve Francii, přičemž základním kamenem zde bude *Code de procédure civile* z roku 1804, také nazývaný “napoleonský“ vzhledem k období a osobě, která jeho vznik nařídila. Zatímco však *Code civil* se v modifikované podobě ve Francii užívá dodnes, u kodifikace procesní tomu tak není. Nelze však říci, že by k určitému datu došlo k jejímu nahrazení úpravou novou, jelikož se jednalo o proces postupný, trvající přes 50 let. Přes kritiku týkající se přílišného formalismu, a i přes jeho komplexnost nedostatečné úpravě v některých pasážích, původní verze, která vstoupila v účinnost 1. ledna 1807, přetrvala pouze s dílčími novelizacemi až do roku 1975, tedy přes 150 let. Poté následovala série dekretů, které postupně novelizovaly jeho jednotlivé části a začaly tak vytvářet kodifikaci novou, nazývanou “*nouveau Code de procédure civile*“, tedy jako “nový zákoník občanského procesu“. Tento postupný proces byl završen až v roce 2007, kdy byla transformace dokončena a nově platný zákoník byl oficiálně pojmenován opět jako „*Code de procédure*

civile“ (dále jen CPC). Přes totožný formální název se tak jedná o kodifikaci, která průběžně vznikala od 70. let 20. století až po rok 2007 a postupně ve všech částech nahradila kodifikaci napoleonskou.¹²²

Aby bylo jasné, jak mohlo docházet k novelizacím jednotlivých částí průběžně po dobu téměř 35 let, je potřeba se podívat na systematiku zákoníku, která silně souvisí se soustavou soudů ve Francii, která se od té české podstatně liší.¹²³ V první instanci totiž spory soukromoprávní nejsou všechny řešeny u jediného soudu, pod který by spadala všechna odvětví, ale mimo základních „*tribunaux de grande instance*“, věnujících se množství obecných či nejčastějších sporů, případně obecně sporů do hranice 10.000 €, si zbytek agendy rozdělují specializované soudy pro určité odvětví, typicky se jedná o zvláštní soudy pro obchodní právo, pracovní právo či právo sociálního zabezpečení. Až druhá instance, tedy soudy odvolací (*cours d'appel*), jsou společné pro celé soukromé právo bez ohledu na to, ze kterého specializovaného soudu odvolání pochází. Nakonec na vrcholu soustavy je jediný soud kasační (*cour de cassation*), sídlící v pařížském Justičním paláci.

Samotný CPC se dělí na 6 knih (*livres*),¹²⁴ z nichž první obsahuje obecnou úpravu společnou pro všechna odvětví, kniha druhá pak jednotlivé části věnující se zvláštním ustanovením pro jednotlivé soudy, případně pro spory týkající se určité materie, následně pak úpravu arbitrází jako alternativního řešení sporů, výkon rozhodnutí i úpravu specifickou pro jednotlivá zámořská území Francie. Takto široký rozsah má pak za následek, že celá kodifikace má přes 1.600 článků. Kompletní novelizace proto sice zabrala mnoho času, nicméně bylo možné určité části, případně určitá odvětví upravovat samostatně a nebylo nutné nahradit celý předpis komplexní úpravou novou.

¹²² CADIET, Loïc. Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law. *Ritsumeikan Law Review*. 2011, č. 28, s. 341.

¹²³ *Présentation de l'ordre judiciaire* [online]. [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033

¹²⁴ *Code de procédure civile* [online]. [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716

7.2 Úprava institutů spojených se změnou stran řízení ve Francii

7.2.1 Přistoupení a záměna účastníka

Úpravu přistoupení či záměny účastníka CPC neobsahuje, podobně jako v případě ČŘS 1895 tak v případě označení věcně nelegitimovaných stran není možné dojít k nápravě v rámci probíhajícího řízení a pokud se tedy žalobce takové chyby dopustí, bude jedné ze stran dle francouzského práva chybět *qualité*,¹²⁵ což je pojem, pod který francouzská procesualistika zahrnuje věcnou či procesní legitimaci. V takovém případě pak žalobci nezbývá, než vzít žalobu zpět (*le désistement*),¹²⁶ přičemž takové zpětvzetí je podmíněno i souhlasem žalovaného. Avšak v případě, že soud dojde k závěru, že nesouhlas žalovaného není založen na legitimním důvodu, povolí zpětvzetí i bez něj.¹²⁷

7.2.2 Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi

S procesním nástupnictvím při singulární sukcesi se CPC vyrovnává tak, že při smrti osoby fyzické či zániku osoby právnické dojde k přerušení (*l'interruption de l'instance*)¹²⁸ řízení vždy bez ohledu na případné zastoupení, pokud k tomuto dojde u nároku, který může přejít na právní nástupce; v opačném případě bude řízení zastaveno. Po vyjasnění situace a ustanovení právních nástupců by se pak tito měli zapojit do řízení na místě předchůdce, avšak pokud tak nečiní, má druhá strana možnost zaslat jí příslušnou výzvu (*ajournement*) s tím, že pokud jsou právní nástupci stále neaktivní, rozhodne o jejich vstupu do řízení přímo soud. Tato úprava se nachází mezi články 369-376 CPC.

Vzhledem k tomu, že francouzská úprava neobsahuje ani případy, kdy by soud mohl v řízení pokračovat bez přerušení ani možnost pokračovat za situace, kdy je strana adekvátně zastoupena zmocněncem s procesní plnou mocí, tedy instituty s cílem řízení zrychlit a navíc nejprve vyčkává, zda se procesní nástupci dobrovolně připojí a budou pokračovat, případně je musí vyzvat druhá strana a teprve poté soud rozhoduje o tom, s kým bude v řízení pokračovat, což opět prodlužuje celý proces, má autor této práce za to, že i tento institut je v českém právním řádu upraven detailněji a vhodněji.

¹²⁵ FRICERO, Natalie. *L'essentiel de la procédure civile*. V Issy-les-Moulineaux: Gualino, 2015. s. 27. ISBN 978-2-297-04758-6.

¹²⁶ čl. 394 CPC

¹²⁷ čl. 396 CPC

¹²⁸ FRICERO, Natalie. *L'essentiel de la procédure civile*. V Issy-les-Moulineaux: Gualino, 2015. s. 107. ISBN 978-2-297-04758-6.

7.2.3 Procesní nástupnictví při singulární sukcesi

Podobně jako u přistoupení a záměny účastníka není ani procesní nástupnictví při singulární sukcesi ve francouzském procesním právu upraveno. Pro francouzské právo je totiž typická úvaha, že soudní řízení by kromě výjimečných situací, které CPC specificky upravuje, mělo skončit s totožnými stranami, mezi nimiž začínalo. Na rozdíl od sukcese univerzální, která být upravena musí, jelikož při ní dochází ke ztrátě procesní subjektivity původní strany a často navíc bez ohledu na její vůli, tedy procesní nástupnictví jako důsledek sukcese singulární obecně upraveno není. Závěr, že v případě přistoupení, záměny a procesního nástupnictví při singulární sukcesi nelze dost dobře francouzskou právní úpravu použít, ostatně podporuje i Šínová, když ve své knize věnující se účastenství v civilním procesu uvádí,¹²⁹ že: „(...) v těchto konkrétních procesních institutech vykazují britské a francouzské právo takové odlišnosti, že jejich využití jako *comparanda* není možné.“

7.2.4 Intervence

Mnohem podrobnější je ovšem úprava intervencí.¹³⁰ Druhy intervence, které jsou známé našemu OSŘ, tedy intervence hlavní a vedlejší, se totiž sice vyskytují v podobě, která se od české výrazně neodlišuje, i v úpravě francouzské, ta se však neomezuje pouze na ně. Oba tyto druhy totiž řadí mezi tzv. intervenci dobrovolnou (*l'intervention volontaire*), ke které musí dojít z vůle intervenienta a proti nim staví ještě případy tzv. intervence nucené (*l'intervention forcée*). Její úprava se nachází v čl. 331-338 CPC a v praxi funguje tak, že kterákoliv ze stran má možnost vtáhnout intervenienta se svolením soudu do sporu i proti jeho vůli, pokud se ho výsledek řízení také bude přímo dotýkat nebo má vůči němu některá ze stran právní nárok, přičemž takový intervenient není vázán předchozím jednáním původní strany. Jako příklady je možno uvést situace, kdy bude do sporu přibrán i dlužníkův ručitel, případně ostatní solidární dlužníci v případě, že žalován bude pouze některý z nich. Zároveň sem spadá i situace, kdy žalován bude pouze držitel sporné věci, který bude chtít do sporu přivést jejího vlastníka, tedy institut pojmenování auktora, který byl blíže rozebírán v sekci 4.2.2. Stejně jako v úpravě ČŘS 1895 je zde i

¹²⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta; JURÁŠ, Marek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. s. 168. ISBN 978-80-87576-78-6.

¹³⁰ GUINCHARD, Serge: *Droit et pratique de la procédure civile*. V Paříži: Dalloz, 2004. s. 536 a násl. ISBN 2-247-05927-9.

možnost, aby došlo k záměně¹³¹ držitele a vlastníka, což u ostatních výše zmíněných příkladů nelze.

Případy nucené intervence tak sice vykazují některé společné znaky s přistoupením či záměnou účastníka, nedochází zde však k nápravě chybějící věcné legitimace a nedají se tudíž považovat za jejich náhradu. Navíc k nucené intervenci nemusí docházet pouze na straně žalované, ale i u žalobce, přičemž taková situace je v rozporu se zásadou, že nikdo nemůže být žalobcem proti své vůli, a i vzhledem k principu navázání stran na sebe tak není tento institut jako celek dle autora práce vhodným pro převzetí do českého právního řádu.

7.3 Shrnutí francouzské úpravy a vhodnost jejího převzetí

Vzhledem k tomu, že úprava mnoha institutů, kterými se tato práce zabývá, je v CPC značně kusá, je přímé srovnání poněkud problematické. V případě záměny a přistoupení účastníka úprava odpovídá podobě ČŘS 1895 i věcnému návrhu nového ČŘS, jak je však již zmiňováno v sekcích 3.6 a 4.6, pokud jsou dostatečně zajištěna procesní práva obou stran v podobě podmínění jejich souhlasy, je autor této práce toho názoru, že by tyto instituty umožňující pochybení žalobce napravit, měly být zákonem dovoleny z důvodu omezení množení soudních sporů. I úprava procesního nástupnictví při univerzální sukcesi je striktnější z toho hlediska, že neumožňuje v řízení pokračovat ani v situacích, kdy o procesních nástupcích není pochyb, a tedy i zde s ohledem na rychlost řízení je současná česká úprava vhodnější, a to včetně navrhované úpravy nového ČŘS, která možnost pokračování bez přerušení ještě podstatně rozšiřuje. Procesní nástupnictví při singulární sukcesi CPC taktéž nezná, a i zde je tudíž na místě setrvat spíše u některé z úprav, které český právní řád během své historie poznal, zejména pak úpravy rakouské. Jediným institutem, u nějž by tak připadalo v úvahu převzetí, jsou případy tzv. nucené intervence, avšak i u té pouze s omezením, že ke vstupu by mohlo dojít jedině na straně žalovaného a nikoliv žalobce, u nějž by tato možnost byla možná výlučně s jeho souhlasem. Jako celek je tak francouzská právní úprava v mnoha ohledech sice zajímavá, nicméně český zákonodárce by měl vzory pro novou kodifikaci hledat spíše v zemích bližších, se kterými váže Českou republiku mnohdy společná právní tradice, případně i úpravě současné.

¹³¹ čl. 336 CPC

8 Závěr

Instituty umožňující změnu strany řízení jsou z obecného hlediska v procesněprávní úpravě žádoucí, jelikož dávají stranám i soudu možnost pružně reagovat na situace, které by za jiných okolností měly za následek zastavení řízení, případně automatické zamítnutí žaloby pro nedostatek legitimace věcné či procesní. Při jejich implementaci je však důležité pečlivě vyvažovat na jedné straně zájem na rychlosti řízení a snížení počtu nově zahajovaných soudních sporů, a na druhé pak procesní práva jak původních, tak nových stran. Přestože však současný občanský řád soudní oproti dříve platným kodexům obsahuje nejširší výčet těchto institutů s výslovnou zákonnou úpravou, což je dle autora této práce jev pozitivní, to samé se už bohužel nedá říci o úpravě samotné. Některé z nich totiž přespříliš upozadují tzv. “navázání stran na sebe“, které vzniká podáním žaloby a v jehož důsledku má i původní žalobce nárok na meritorní rozhodnutí soudu mezi ním a původním žalobcem. Nelze navíc ani dojít k závěru, že by tato preference dovést řízení co nejdříve k rozhodnutí byla systematická, jelikož se tak děje pouze u některých ze zkoumaných institutů, a tak zatímco v případě záměny účastníka právo původního žalovaného na rozhodnutí mezi původními stranami chráněno je, u procesního nástupnictví při singulární sukcesi je situace opačná. Je tudíž na místě se podívat, zda jsou výše zmíněné zájmy v současné úpravě dostatečně vyvážené a zamyslet se nad možnými změnami, které by tyto nedostatky odstranily, případně alespoň minimalizovaly.

Přistoupení účastníka vykazuje výše zmiňovanou tendenci preferovat zájem na pokračování započatého řízení, přičemž tato skutečnost se jeví problematickou primárně ve spojení s úpravou záměny účastníka, jelikož právě rozdíl v požadovaném souhlasu původního žalovaného může vést ke snaze žalobce tento institut zneužít v pokusu o obejítí nutnosti onoho souhlasu v případě záměny. Autor této práce tak *de lege ferenda* navrhuje riziko zneužití odstranit vyžadováním souhlasu původního žalovaného i u přistoupení účastníka, čímž sice dojde ke snížení četnosti úspěšného užití tohoto institutu, stále však bude tato možnost stranám ponechána, což jim dá větší prostor než kupříkladu úprava dřívějšího civilního řádu soudního, který tuto možnost nenabízel vůbec.

Záměna účastníka sama o sobě problémy nevyvolává, jelikož žalobci tuto možnost nápravy své chyby, které se dopustil při podávání žaloby ponechává, na druhé straně ji však podmiňuje souhlasem protistrany i případného nového žalobce, čímž jsou dostatečně

chráněna jejich procesní práva. Bylo by proto vhodné tuto úpravu ponechat ve stávající podobě.

Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi je jediným institutem, který se v souvislosti s přerušением řízení nalézá ve všech zkoumaných právních úpravách dříve platných na našem území. Vzhledem k tomu, že k tomuto právnímu nástupnictví nedochází na návrh žalobce, ale již ze zákona, nečiní souhlasy stran potíže. Vyvstává však otázka, za jakých podmínek je možno v řízení pokračovat a kdy bude muset dojít k jeho přerušení. Již současná úprava umožňuje soudu v určitých případech pokračovat bez přerušení, dle autora této práce by však měla být brána v potaz i úprava obsažená ve věcném návrhu nového civilního řádu soudního, která okruh těchto případů výrazně rozšiřuje o strany zastoupené zmocněncem s procesní plnou mocí, což urychlí řízení samotné za současného zachování vůle původní strany, která zemřela či zanikla.

Nakonec institutem, který vyvolává nejvíce pochyb, je procesní nástupnictví při singulární sukcesi. Jednotlivé procesněprávní kodexy se k této otázce stavěly rozličně, od nemožnosti cese za trvání soudního řízení, přes její povolení, které však nemělo na samotné řízení vliv, až po úpravu současnou, jež naplňuje procesní zásadu, že výsledek řízení má reflektovat stav v době jeho vyhlášení. Že na podstatu tohoto institutu není jednotný pohled ani mezi právnickou veřejností ostatně dokázala i debata mezi odborníky na procesní právo, která vyvrcholila v 90. letech a na jejímž konci byla aktuální úprava v podobě § 107a, která však stále obsahuje mnohé nedostatky, v jejichž důsledku vznikají kritické příspěvky i v současnosti. Nedostatečně totiž chrání jak původní strany, tak procesní nástupce a obsahuje riziko zneužití jak ze strany žalobce, tak žalovaného. Autor proto navrhuje nápravu této neutěšené situace vyžadováním souhlasu obou původních stran i samotného procesního nástupce, nadto pak zařazení samotného institutu k § 92 upravujícímu přistoupení a záměnu účastníka, k nimž má svou povahou blíže než k procesnímu nástupnictví při univerzální sukcesi, která na rozdíl od sukcese singulární skutečně může mít za následek přerušení řízení. V delším časovém horizontu by však bylo nejvhodnější současnou úpravu opustit úplně a inspirovat se v právu rakouském, k čemuž směřuje věcný návrh nového civilního řádu soudního. K tomuto kroku nicméně lze jen obtížně přistoupit samostatně, jelikož souvisí i s dalšími instituty jako je výjimečná vedlejší intervence, a proto by bylo potřeba tuto implementaci provést až v rámci nové kodifikace občanského práva procesního.

At' již bude v příštích letech rekodifikace vycházet z aktuálního věcného záměru, s jehož mnoha instituty autor této práce souhlasí, anebo nakonec dojde k dalšímu přepracování, zákonodárce by měl reflektovat nedokonalosti současné úpravy, které tato práce zmiňuje, jelikož některé z nich mohou ve svém důsledku silně zasáhnout do procesních práv stran sporu, zejména žalovaného. Zákonodárce musí dbát pečlivého vyvažování zájmů obou stran, a právě nová kodifikace, kterou si občanské právo procesní, ale hlavně jeho recipienti po 30 letech od pádu režimu, za nějž současný řád vznikl, zaslouží, by měla sloužit jako impuls k doplnění a v některých případech i nové komplexní úpravě institutů změny stran řízení.

Seznam použitých zkratk

OSŘ	občanský soudní řád
OZ	občanský zákoník
CŘS 1895	civilní řád soudní z roku 1895
OSŘ 1950	občanský soudní řád z roku 1950
ZPO	zivilprozessordnung
CPC	code de procédure civile
Sb.	sbírka zákonů ČR

Seznam použité literatury

Monografie

DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-107-9.

HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-540-3.

JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-034-0.

LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Praktický komentář. ISBN 978-80-7478-986-1.

MACUR, Josef. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

OTT, Emil, SPÁČIL, Jiří, ed. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-896-1.

RUBEŠ, Josef aj. *Komentář k Občanskému soudnímu řádu, díl II.*, Praha: Orbis, 1957.

RUBEŠ, Josef aj. *Občanský soudní řád – Komentář, díl I.*, Praha: Orbis, 1970.

SVOBODA, Karel. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-673-9.

ŠÍNOVÁ, Renáta; JURÁŠ, Marek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-87576-78-6.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-298-1.

CALLÉ, Pierre. *Code de procédure civile Annoté*. V Paříži: Dalloz, 2017. ISBN 978-2-247-16864-4.

FRICERO, Natalie. *L'essentiel de la procédure civile*. V Issy-les-Moulineaux: Gualino, 2015. ISBN 978-2-297-04758-6.

GUINCHARD, Serge. *Droit et pratique de la procédure civile*. V Paříži: Dalloz, 2004. ISBN 2-247-05927-9.

Články, příspěvky ve sbornících

COUFALÍK, Petr. Procesní legitimace. In: HURDÍK, Jan, Eva DOBROVOLNÁ a Jiří VALDHANS. *Dny práva 2015 - Část VIII.: Systémové otázky soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8199-4.

DVOŘÁK, Bohumil. Změna stran řízení při singulární sukcesi. In: DVOŘÁK, Jan. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-595-6.

BALÁK, František; SPÁČIL, Jiří. Ještě k otázce, zda má singulární sukcese za následek procesní nástupnictví. *Právní rozhledy*. 1997, č. 5/6.

BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír. Procesní nástupnictví v civilním soudním řízení. *Právní praxe v podnikání*. 1994, č. 9.

BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi. *Právní rozhledy*. 1997, č. 4.

FIALA, Josef. Změna účastníka v občanském soudním řízení. *AUC – Iuridica*. 1961, č. 1.

SPÁČIL, Jiří. Sporné otázky procesního nástupnictví. *Právní praxe*. 1995, č. 7.

WINTEROVÁ, Alena. Příspěvek k diskusi o procesním nástupnictví. *Právní praxe*. 1997, č. 45/10.

CADIET Loïc. Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law. *Ritsumeikan Law Review*. 2011, č. 28.

Présentation de l'ordre judiciaire [online]. [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033

Zákony, důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Dostupné online na: psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28011

Věcný záměr civilního řádu soudního. Dostupné online na crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů

Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev

Zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)

Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)

Code de procédure civile

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1999, sp. zn. I.ÚS 531/98, publikován pod č. N 171/16 SbNU 249

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2012, sp. zn. III.ÚS 468/11

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2016, sp. zn. III.ÚS 2242/15

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 119/2006, publikováno pod číslem 1/2007 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 220/2009

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. 22 Cdo 3085/2009

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2017, sp. zn. 23 Cdo 512/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2017, sp. zn. 30 Cdo 2668/2017

Změna stran řízení

Abstrakt

Tato práce se zabývá instituty, jejichž cílem je změnit stranu řízení v občanském právu procesním. Ať již důsledkem právního jednání stran či právní události nezávislé na jejich vůli, během řízení může docházet k situacím, kdy jedna či druhá strana přicházejí o svou věcnou legitimaci, případně dokonce procesní subjektivitu. Zákon proto musí na tyto změny reagovat, aby byly zajištěny podmínky pro pokračování řízení a vydání meritorního rozsudku ve věci bez nutnosti současné řízení zastavovat a zahajovat nové. V zájmu zachování rychlosti a zabránění množení sporů však nesmí docházet k přílišnému zásahu do procesních práv stran, zejména pak žalovaného.

Ve své první části práce zkoumá vztah občanského práva procesního a hmotného a vysvětluje jednotlivé pojmy související s účastenstvím, které pak často užívá v pasážích následujících, jmenovitě formální pojetí účastenství, věcnou a procesní legitimaci stran.

Následující čtyři části se pak věnují jednotlivým institutům, které pod pojem „změna stran řízení“ spadají, konkrétně tedy přistoupení účastníka, záměny účastníka a procesnímu nástupnictví při univerzální i singulární sukcesi. U každého institutu popisuje jeho současnou úpravu s jejími klady i zápory a srovnává ji s úpravou historickou, od roku 1895, přes 20. století a kodexy vzniklé za doby vlády komunistického režimu až po současnost. Součástí je i pohled na úpravu obsaženou ve věcném záměru nového civilního řádu soudního, o jehož přijetí se aktuálně vede odborná diskuze. Konečně pak nabízí názory autora na nejvhodnější úpravu a kroky, které by měly být učiněny v zájmu zamezení zneužívání těchto institutů a dostatečné ochrany procesních práv všech zúčastněných stran.

Nakonec práce srovnává českou právní úpravu těchto institutů s úpravou francouzskou a zkoumá, zda by některé instituty, které český právní řád nezná, nemohly a neměly být do něj převedeny. Konkrétně se jedná o nucenou intervenci, jejíž úpravu *Code de procédure civile* obsahuje.

Klíčová slova: přistoupení, záměna, procesní nástupnictví

Changes in parties in civil procedure

Abstract

This thesis deals with institutes whose goal is to change the party of proceedings in civil procedural law. Whether as a result of action of the parties or an event independent of their will, there may arise situations in the proceedings where one or the other party loses its substantive legitimacy or even procedural subjectivity. The law must therefore respond to these changes in order to ensure the conditions for continuing the proceedings and issuing a judgment on the merits without the need to stop the current proceedings and initiate new ones. However, in order to maintain speed and to prevent the multiplication of disputes, the procedural rights of the parties, in particular the defendant's, must not be unduly affected.

In its first part, the thesis examines the relationship between civil procedural and substantive law and explains individual terms related to participation in the proceedings, which it often uses in the rest of thesis, namely the formal concept of participation and substantive and procedural legitimacy of the parties.

The following four sections then deal with the individual institutes that fall under the concept of 'changes in parties', namely the accession of a participant, the substitution of a participant and the procedural succession as a result of both universal and singular succession in civil substantive law. For each institute it describes its current regulation with its pros and cons and compares it with the historical ones, since 1895, through the 20th century and the codes created under the communist regime to the present. It also includes a view on the regulation contained in the intended new Civil Procedural Code, the adoption of which is currently under discussion. Moreover, it offers the author's views on the most appropriate arrangements and steps to be taken to prevent abuse of these institutes and to protect procedural rights of all involved parties sufficiently.

Finally, the thesis compares the Czech legislation concerning said institutes with the French ones and examines whether some institutes, which the Czech procedural law does not recognize, could and should be transferred over, namely a forced intervention, which only the French *Code de procédure civile* contains.

Klíčová slova (keywords): accession, substitution, procedural succession